

ANKARA ANITI

Ankara Anıtı'nın hazırlanmasında, MEB Latin Klasikleri dizisinde yayınlanan birinci baskısı temel alınmış ve çeviri dili günümüz Türkçesine uyarlanmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz

Dizgi : Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.

Baskı : Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti.

Ekim 1999

AUGUSTUS

ANKARA ANITI

(Monumentum Ancyranum)

Çeviren: Hâmit Dereli

Remzi Oğuz Arık'ın incelemesiyle

BİRKAÇ SÖZ

Ankara'daki Hacı Bayram Camisi'ne bitişik olan ve "Ogüst Tapınağı" (August Tapınağı) adıyla tanıdığımız tapınağın duvarlarına kazınmış olan "Monumentum Ancyranum", şimdiye dek bulunan Latince yazıtların en uzununu, en önemlisi ve en ilgi çekenidir. Roma İmparatorluğu'nu kuran Augustus, İsa'nın doğumundan on dört yıl sonra öldü. Ölümünden biraz önce kaleme aldığı bu yazı, Senato'da okunduktan sonra Roma'da dikili iki tunç sütun üzerine kazdırılmıştı. Ayrıca kopyaları da imparatorluğun öteki eyaletlerindeki çeşitli tapınaklara konmuştu. Bugün bu kopyalardan biri, çok iyi korunmuş olarak Ankaramızda bulunuyor. Öteki iki kopyadan kimi parçalar Isparta ili içinde Antiochia (Yalvaç) ve Apollonia'da (Uluborlu) bulundu. Kalan kopyalarsa bütünüyle yok olmuştur.

Ankara'daki tapınakta bulunan yazıt, iki dilde kaleme alınmıştır. Latince metne, Yunanca konuşan eyaletlerdeki halkın okuması için, bir de Grekçe çevirisi eklenmiştir. Grekçe çeviri, metnin birkaç noktası dışında olmak üzere, yazıtı çözümlene ve açıklama bakımından pek az önemlidir. Mommsen ile Kaibel, çeviriyi yapanın bir Grek değil, bir Romalı olduğunu kesin olarak kanıtlamışlardır.

Tarihsel değeri, inanılmayacak denli büyük olan bu eşsiz anıtın Avrupa'ca tanınması, pek uzun bir zaman aldı. 16. yüzyıla dek Batı, böyle bir yazıtın varlığından bile haberli değildi. İlk kez 1555'te İmparator Ferdinand'ın yolladığı, Hollandalı Buysbecque'in başkanlığındaki bir kurul, seferde bulunan bir Türk padişahının yanından dönerken Ankara'da kaldıktan sonra, "exemplum Busbequianum" adlı bir kopyayla geri döndü. Ama, yazıttaki altı sütunun kopyasını çıkarma işi ayrı ayrı kişilere verilmişti. Yalnızca üçüncü ve dördüncü sütunlar tam olarak kopya edildi. Kalan dört sütunun kimi kısa parçaları okunabildi. Grekçe çeviri konusundaysa hiçbir araştırma yapılmadığı gibi, yapının dış yanındaki Grekçe yazının Latince yazıyla bir ilgisi olduğu, akla bile gelmedi. 1689'a dek bilginlerin elinde bu kabataslak kopyadan başka bir kopya yoktu. Ama o yıl, Cosson adında İzmirli bir tüccar, bugüne dek nasıl olduğu anlaşılmayan bir yolla eline bir başka kopya daha geçirdi. İlk kopyadaki kimi boşlukları doldurmasına karşın, bu da tam ve yetkin bir metin değildir.

1701'de XIV. Louis, Tournefort isminde bir Fransız bilgininin başkanlığında, Ankara'ya özel bir bilim kurulu gönderdi. Bu kurul "exemplum Tournefortianum" adı verilen üçüncü bir kopya çıkardı; ama bu da her bakımdan doyurucu bir kopya değildir.

1705'te Paul Lucas adında bir başka Fransız, yazıtın altı sütununun daha tam, daha özenli bir kopyasını çıkardı. Hemen hemen yüz elli yılda, bütün Avrupa bilginleri bu kopyayı araştırmalarına temel aldılar. Bugün bile önemini koruyor. Bundan sonra 1745'te Pocock, 1836'da Hamilton, Grekçe çeviriden Latince metnin bozuk yerlerini düzeltmeye çalıştılar. Ama, tapınağın "cella" duvarına yapışık olarak birtakım evlerin yapılmış olması, bu işi hemen hemen olanaksız duruma getirdi.

1859'da Hamburglu Mordtmann, Grekçe metni ortaya çıkarmak ve Latince yazıtın tam bir metnini elde etmek üzere Ankara'ya geldi. Her iki amacına da erişemedi.

1861'de III. Napoléon, George Perrot ve Edmond Guillaume adında iki seçkin bilginin başkanlığında bir kurul gönderdi. Bunlar Latince metnin tamamını ve Grekçesinin de

görülebilen bölümlerinin yeni ve doğru bir kopyasını çıkardılar. İşte bu kopya, Mommsen'in yayımladığı ilk basımın temelini oluşturdu.

Yüzyıllarca birçok ülkenin bilginlerince üzerinde çalışılan ve iki bin yıla yakın bir zamandan beri dimdik duran bu anıtın üzerindeki yazıtın çevirisinde, özellikle şu kitaplardan yararlanılmıştır:

1. The Monumentum Ancyranum, E. G. Hardy, Oxford, 1923.

2. Res gestae divi Augusti, Jean Gagé, Texte établi et commenté. Paris, 1935.

Çevirinin sonuna konan ekler, metnin anlaşılması için gereken bilgileri vermektedir.

Yazıtın iyice anlaşılması için, bunların yeterli olmadığı açıktır.

Şunu da belirtmek gerekir ki, "Ogüst Tapınağı" diye anılan tapınak, Augustus'la bağlantılanmış olmakla birlikte, Augustus'tan çok önce de vardı. Son kazılarda ortaya çıkan temeller, bunu açıkça göstermektedir.

Hâmit DERELİ

Not: Bu önsöz, 1939'da B. Sadık Şölen ile birlikte yayımladığımız Monumentum Ancyranum çevirisinin başında çıkmıştı. Kimi düzeltmeler yaparak yeniden yayımlamayı yararlı buldum.

H. D.

ANKARA ANITI

(Monumentum Ancyranum)

Tanrısal Augustus'un, yeryüzünü Roma halkının egemenliği altına almak için başardığı işleri, Roma Devleti ve halkı için yaptığı harcamaları gösteren belgenin bir kopyası aşağıdadır. Asıl belge Roma'da dikili iki sütun üzerine kazınmıştır.

I

On dokuz yaşında, kendi özel kararım ve özel harcamalarımla bir ordu kurdum. Bu orduyla devleti, altında ezilmekte olduğu partinin egemenliğinden kurtararak yeniden özgürlüğe kavuşturdum.

Bunlardan dolayı Senato, C. Pansa ile L. Hirtius'un konsüllükleri zamanında (1), beni onurlandıran kararıyla üyeleri arasına kabul etti. Aynı zamanda, konsüllük yapmış olanlarla birlikte oy verme hakkını bağışladığı gibi, imperium (2) da verdi.

Devletin bir zarara uğramasını önlemek için propraetor (3) niteliğiyle benim de konsüllerle birlikte önlem almamı buyurdu.

Aynı yıl (4) her iki konsül de savaşta ölünce, halk beni konsül yaptı ve devlete yeniden düzen verecek üç kişiden biri olarak seçti.

II

Babamı öldürenleri sürgüne gönderdim. Böylece yasaya uygun olarak kurulmuş mahkemelerle, cinayetlerinin öcünü aldım. Sonradan devlete karşı savaş açılırsa da, onları savaş alanında iki kez yendim.

III

Bütün dünyada, karada ve denizde, iç ve dış savaşlara giriştim. Utku kazanınca, sağ kalan bütün yurttaşlara acıdım. Tehlikesizce bağışlanabilecek olan yabancı ulusları yok etmektense korumayı yeğledim.

Beş yüz bin kadar Romalı yurttaş, bana asker andıyla bağlandı. Hizmetleri sona erince, bunların üç yüz binden biraz çoğunu kolonilere yerleştirdim ya da kendi municipiumlarına (5) gönderdim. Hepsine de tarafımdan satın alınmış arazi yahut arazi yerine kendi servetimden para verdim.

Üç sıra kürekli gemilerden (6) daha küçük olanları hesaba katılmamak üzere, altı yüz gemi ele geçirdim.

IV

İki kez ovatio (7) zafer alayı yaptım, üç kez de curulis zaferi (8) kutladım; yirmi bir kez "İmparator" diye selamlandım. Sonradan Senato'nun onuruma yapılmasına karar verdiği birçok zafer alayını kabul etmedim. Aynı biçimde, her savaşta adadığım adakları yerine getirirken defne dalından çelenkleri capitolioma koydum. Tarafımdan ya da korumam altındaki legatlar tarafından karada ve denizlerde kazanılan zaferlerden dolayı, Senato elli

beş kez ölümsüz tanrılara supplicatio (9) yapılmasına karar verdi. Zafer alaylarında arabamın önünde dokuz kralla kral çocuğu gidiyordu. Bu satırları yazmakta olduğum sırada, on üç kez konsül olmuştum. Tribünlük yetkimi otuz yedi yıldır kullanıyordum. (10)

V

M. Marcellus ile L. Arruntius'un konsüllükleri zamanında (11), hem yokluğum sırasında, hem de Roma'da bulunduğumda, halk ve Senato tarafından önerilmiş olmasına karşın diktatörlüğü kabul etmedim. Son derece büyük bir yiyecek kıtlığında, "yiyecek sağlanması görevini"ni üstlenmekten çekinmedim. Bunu o denli başarıyla yönettim ki birkaç gün içinde harcadığım parayla bütün ulusu korkudan ve uğradığı yıkımdan kurtardım. Aynı zamanda, her yıl yenilenmek üzere yaşam boyu verilen konsüllük görevini kabul etmedim.

VI

M. Vincus ile Q. Lucretius'un (12) ve yine P. ile Cn. Lentulus'un (13) ve üçüncü bir kez Paulus Fabius Maximus ile Q. Tubero'nun konsüllükleri zamanında (14), Senato ile Roma halkının elbirliğiyle, beni en geniş yetkiyle donatıp yasaların ve genel ahlakın koruyucusu olarak seçmeye karar vermiş olmalarına karşın, atalarımızın geleneklerine uygun olmayan bir memurluğu kabulden çekindim. Senato'nun, tarafımdan alınmasını dilediği önlemleri tribünlük yetkime dayanarak aldım. Bu yetkimde bana yardım etmek için beş kez Senato'dan bir çalışma arkadaşı istedim ve aldım.

VII

Devlete yeniden düzen vermek üzere kurulmuş olan Üçler Meclisi'nin aralıksız on yıl üyeliğini yaptım. Bu satırları yazmakta olduğum bugüne dek, tam kırk yıl princeps senatus (15) konumunda bulundum. Pontifex (16), augur (17), kutsal ayinlere bakan on beş üyeden biri, dinsel ziyaret hazırlayan yedi kişiden biri, Arval kardeşlerden (18), "titii sodales"lerden (19) biri ve fetialis (20) oldum.

VIII

Beşinci konsüllüğümde, halktan ve Senato'dan aldığım buyruk üzerine, soyluların sayısını artırdım. Üç kez Senato seçimi yaptım (21). Altıncı konsüllüğümde, çalışma arkadaşım M. Agrippa ile bir nüfus sayımı yaptırıldı. Kırk bir yıllık bir aradan sonra, lustrum (22) yaptım. Bu lustrumda dört milyon altmış üç bin Romalı yurttaş sayıldı. İkinci kez C. Censorinus ile C. Asinius'un konsüllükleri sırasında, konsül yetkisiyle yalnız başıma bir lustrum yaptım. Bu ikinci lustrumda dört milyon iki yüz otuz üç bin Romalı yurttaş sayıldı. Üçüncü bir kez Sex. Pompeius ile Sex. Appuleius'un konsüllükleri sırasında, yine konsül yetkisiyle oğlum Tib. Caesar çalışma arkadaşım olduğu halde, lustrum yaptım. Bu üçüncü lustrumda dört milyon dokuz yüz otuz yedi bin Romalı yurttaş sayıldı. Yeni yasalar yaparak atalarımın eskiyerek uyulmaz duruma gelmiş olan birçok geleneğini yeniden canlandırdım. Kendim, bizden sonra gelecekler için öykünmeye değer birçok örnek bıraktım.

IX

Senato, sağlığım için konsüller ve rahipler tarafından dört yılda bir adaklar sunulmasına karar verdi. Bu karara uygun olarak ben yaşarken, birçok kez, kimi zaman en yüksek dört rahip derneği tarafından, kimi zaman da konsüller tarafından oyunlar düzenlendi. Bunlardan başka, bütün yurttaşlar, özel olarak ya da kasaba kasaba, bütün tapınaklarda sağlığım için hiç durmadan kurban kestiler.

X

Senato'nun kararıyla, adım salilerin (23) ilahilerine katıldı. Aynı zamanda bir yasa yapılarak kişiliğimin kutsal sayılması ve ömrümün sonuna dek tribünlük yetkisini taşımam karar altına alındı. Çalışma arkadaşım yaşarken, onun yerine pontifex maximus (24) seçilmek istemedim. Oysa, babamın elinde olan bu rahiplik konumunu halk bana veriyordu. Birkaç yıl sora, P. Culbicius ile C. Valgius'un konsüllükleri sırasında, iç savaşlarda bir fırsat bularak bu konuma geçmiş olan adam ölünce, rahipliği ben kabul ettim. Seçilmem için bütün İtalya'dan gelen kalabalık öyle büyüktü ki, Roma'da bu zamana dek böyle bir toplantı hiç görülmemişti.

XI

Q. Lucretius ile M. Vinicius'un konsüllükleri döneminde (25) Suriye'den döndüğümde, Senato dönüşümü kutlamak için, Porta Capena'daki Onur ve Erdem Tapınağı yakınında, yazgı tanrıçasına bir sunak yapılmasını, pontifexlerle Vesta kızlarının (26) onun üzerinde dönüş günümün (27) yıl dönümlerinde, her yıl kurban kesmelerini buyurdu ve bu güne, benim adım dolayısıyla Augustalia adını verdi.

XII

Aynı zamanda Senato kararıyla praetorlar ve halk tribünlerinden bir bölümü, konsül Q. Lucretius'la birlikte ve öteki ileri gelen kimseler Campania'ya kadar beni karşılamaya gönderildiler. Bu onur, o zamana dek benden başka kimseye verilmemişti. Tiberius Nero ile P. Quintilus'un konsüllükleri sırasında, İspanya ve Galia'dan, bu illerin işlerini başarıyla bitirdikten sonra dönerken, Senato dönüşümü kutlamak için, Campus Martius'ta (28) Pax Augusta'ya (29) bir sunak yaptırılması ve orada magistratların (30), rahiplerin, Vesta kızlarının her yıl bir kurban kesmeleri için buyruk verdi.

XIII

Atalarımız, her ne zaman Roma İmparatorluğu içinde, karada ve denizde kazanılan zaferler sonunda barış kuracak olursa, Ianus Quirinus Tapınağı kapılarının kapanmasını dilemişlerdi. Bunların ben doğmadan önce, Roma'nın kuruluşundan beri, yalnızca iki kez kapandığı söyleniyordu. Benim başkanlığım sırasında Senato üç kez bu kapıların kapanması için karar çıkardı.

XIV

Senato ve Roma halkı, bana karşı bir onur olmak üzere, talihin daha genç yaştaymken elimden aldığı oğullarım Gaius ile Lucius Caesar'ı on beş yaşındalarken konsül yaptı ve beş yıl sonra magistratlık yaşamına girmelerine izin verdi. Senato, bundan başka onların Forum'a (31) götürüldükleri günden sonra, resmi tartışmalara katılmalarını karar altına aldı. Aynı zamanda, Roma şövalyelerinin hepsi oğullarıma gümüş kalkanlar ve mızraklar armağan ettiler ve onları principes juventutis (32) olarak selamladılar.

XV

Babamın vasiyetnamesine uyarak, Roma pleblerinden (33) her bireye üç yüz sestert (34) ödedim ve beşinci konsüllüğümde savaş ganimetlerinden her kişiye dört yüz sestert verdim. Onuncu konsüllüğümde, ikinci kez de kendi mirasımdan her kişiye dört yüz sestert tutarında bir congiarium (35) bağışladım.

On birinci konsüllüğünde, kendi paramla satın aldığım yiyeceklerden on iki kez özel buğday dağıtımını yaptım. Tribünlük yetkimi aldığımın on ikinci yılı, üçüncü kez, kişi başına dört yüzer sestert verdim. Bu bağışlarım, hiçbir zaman iki yüz elli bin kişiden az kimseye verilmedi. Tribünlük yetkimin on sekizinci yılında ve on ikinci konsüllüğümde, kent pleblerinden üç yüz yirmi bin kişiden her birine altmışar dinar verdim. Beşinci konsüllüğümde, savaş ganimetlerinden sömürgelerde yerleşmiş olan askerlerimin her birine bin sestert bağışladım. Utkumu kutlamak için yapılan bu bağışımı, sömürgelerde, aşağı yukarı yüz yirmi bin kişi aldı. On üçüncü konsüllüğümde genel yiyecek dağıtımından yararlanan pleblerden her birine altmış dinar verdim. Bunu alanların sayısı iki yüz bin kişiden biraz çoktu.

XVI

Dördüncü konsüllüğümde (İÖ 30) ve sonra M. Crassus ile Cn. Lentulus Augur'un konsüllükleri sırasında, municipiumlara askerlerime dağıtmış olduğum topraklara karşılık, birtakım paralar ödedim. Böylece ödenen paranın toplamı, İtalya toprakları için yaklaşık olarak altı yüz milyon sestert; eyalet toprakları için iki yüz altmış milyon sestertti. İtalya'da ya da eyaletlerde, şimdiye dek, askeri sömürgeler kuranlar arasında, yalnızca ben, ilk kez olarak bu biçimde davrandım. Sonradan Ti. Nero ile Cn. Piso ve C. Antistius ile D. Laelius; L. Papienus ile C. Calpurnius ve L. Lentulus ile M. Mesalla; L. Caninius ile Q. Fabricius'un konsüllükleri zamanında, hizmetleri bittikten sonra kendi municipiumlarına gönderdiğim askerlere para ödülleri verdim. Ve bu amaçla, büyük bir eliaçıklıkla davranarak hemen hemen dört milyon sestert harcadım.

XVII

Dört kez devlet hazinesine kendi paramdan yardımda bulundum ve hazineye bakan memurlara, elimle yüz elli milyon sestert ödedim.

M. Lapidus ile L. Aruntius'un konsüllükleri zamanında, yirmi yıl ya da daha çok hizmet etmiş askerlerime ödül verilmesi konusundaki tasarıma uygun olarak kurulmuş (36) olan asker hazinesine, babamdan kalan servetimden yüz yetmiş milyon sestert yatırdım.

XVIII

Cn. ile P. Lentulus'un konsül oldukları yıldan sonra, her ne zaman illerin vergileri eksik

toplandıysa, kimi zaman yüz bin, kimi zaman daha çok kişiye, kendi tarlalarımın kaldırdığım ürünle ya da kendi kişisel varlığımdan para yardımıyla bulundum.

XIX

Aşağıdaki yapılar, tarafımdan yaptırıldı: Senato ve yanındaki Minerva Chalkidicum Tapınağı; Palatan tepesinde revaklarıyla birlikte Apollon Tapınağı; tanrısal Iulius Tapınağı; bir Lupercal; Flaminius alanındaki portik (bunun aynı yerdeki daha eski bir portiği yapan adamın adından dolayı Octavius adıyla anılmasına izin verdim); Circus Maximus'ta bir tribün; Capitolium'da Iuppiter Tonans ve Iuppiter Feretrius için birer tapınak; Aventinus tepesinde Quinnus, Minerva ve Iuno Regina ve Iuppiter Libertas tapınakları; Via Sacra'nın (37) başlangıcında Lares Tapınağı; Velia'da Dei Penates Tapınağı; Palatium tepesinde Iuventas ve Magna Mater tapınakları.

XX

Gerek Capitolium Tapınağı'nı, gerekse Pompeius Tiyatrosu'nu büyük masraflar yaparak onarttım; her ikisinin üzerine de adımlı yazdırmadım. Eskiliğinden dolayı birçok yerleri yıkılmaya yüz tutmuş olan su yollarını onarttım ve Marcius adıyla anılan su kemerlerindeki su miktarını, kanalına yeni bir kaynak daha katarak iki katına çıkardım. Babamın yapımına başlamış olduğu ve hemen hemen bitirilmiş olan Forum Iulium'u ve Castor Tapınağı'yla Saturnus Tapınağı arasında bulunan basilicayı (38) tamamladım. Aynı basilica yanınca, arsasını genişleterek üstüne oğullarımla adları kazınmak üzere yeniden yapımına başladım. Yaşarken bitiremezsem, vârislerimin tamamlaması için vasiyet ettim. Altıncı konsüllüğüm zamanında Senato'nun buyruğuyla, kentteki tanrıların seksen iki tapınağını onarttım. Bunlardan, o zaman da onarılması gereken hiçbirini onarmadan bırakmadım. Yedinci konsüllüğüm sırasında, Roma'dan Ariminium'a dek, Flaminius şosesini ve Mulvius ile Minucius köprüleri dışında olmak üzere, bütün köprüleri yeniden yaptırtdım.

XXI

Kendi özel toprağım üzerine ve savaş ganimetleriyle, Mars Ultor Tapınağını ve Augustus Forumu'nu yaptırtdım. Apollon Tapınağına bitişik tiyatroyu; büyük bir bölümünü özel sahiplerinden satın aldığım arsa üzerine yaptırtdım. Bunun üzerine, damadım M. Marcellus'un adı kazınacaktı. Captiolium Tapınağı'na ve tanrısal Iulius Tapınağı'na, Apollon, Vesta ve Mars Ultor tapınaklarına savaş ganimetlerinden yüz milyon sestert değerinde armağanlar verdim. Beşinci konsüllüğümde Aurum Coronarium (39) adı altında İtalya municipium ve colonialarının zafer alayım için verdikleri otuz beş bin altını geri verdim; sonra da, her imparator olarak selamlanışımında municipium ve coloniaların, daha önce olduğu gibi, aynı eliaçıklıkla vermeyi karar altına almış olmalarına karşın, Aurum Coronarium'u kabul etmedim.

XXII

Üç kez kendi adıma, beş kez de oğullarımla ve torunlarımla adına, gladiator oyunları düzenlettirdim; bu oyunlarda on bin kadar adam dövüştü. İki kez halk için kendi adıma,

bir üçüncü kez de torunum adına, her yandan çağırılmış olan atletlere bir gösteri yaptırdım. Kendi adıma dört kez, başka magistratların yerineyse yirmi üç kez oyunlar düzenledim.

Onbeşler Derneği'ni dernek başkanı olarak temsil edip M. Agrippa çalışma arkadaşım olduğu halde, C. Furnius ile C. Silanus'un konsüllükleri zamanında yüzyıl oyunları (40) düzenledim. On üçüncü konsüllüğümde, ilk kez olarak ben, Mars oyunları yaptırdım. O zamandan sonra konsüller, sonraki yıllarda düzenli olarak bunları yaptılar.

Yirmi altı kez, halk için circusta ya da forumda ya da amphitheaterda kendi adıma ya da oğullarım ya da torunlarım adına vahşi Afrika hayvanlarıyla gösteriler yaptırdım. Bu gösterilerde üç bin beş yüz dolayında hayvan öldürüldü.

XXIII

Halk için, Tiber ırmağının öte yanında, şimdi Caesarlar Koruluğu'nun bulunduğu yerde bir deniz savaşı gösterisi yaptırdım. Bu iş için bin sekiz yüz ayak uzunluğunda ve bin iki yüz ayak genişliğinde bir yerin toprağı kazıldı. Burada hepsi iki ya da üç çifte kürekli olan otuz kadar tıgılı gemi ve diğer birçok küçük gemi birbirleriyle savaştılar. Savaşan filoların üzerinde, kürekçilerden başka, üç bin dolayında savaşçı vardı.

XXIV

Zaferlerimden sonra, Asya eyaletinin bütün kentlerinde bulunan tapınaklara, savaş sırasında düşmanın tapınaklardan çalarak kişisel kullanımına geçirdiği süslemeleri geri verdim. Ayakta ya da at üzerinde ya da savaş arabası üzerine oturmuş durumda, kentte (Roma'da) dikilmiş seksen kadar gümüş yontumu kendim yıktırdım ve bunlardan elde edilen parayla Apollon Tapınağı'na kendi adıma ve beni bu yontularla onurlandırmış olanların adına, altından armağanlar koydum.

XXV

Denizleri korsanlardan kurtardım ve barışa kavuşturdum. Bu savaşta efendilerinin ellerinden kaçarak devlete karşı silaha sarılmış olan otuz bin dolayında köleyi cezalandırmak üzere efendilerine teslim ettim. Bütün İtalya kendiliğinden bana bağlılık andı içti ve Actium zaferiyle sonuçlanan savaşta, benim başkomutan olmamı istedi. Aynı yolda, Gallia, İspanya, Afrika, Sicilya ve Sardunya eyaletleri de bana ant içtiler. O dönemde, sancağım altında askerlik hizmetini yapmakta olanlar arasında yedi yüzden çok senatör vardı. Bunların içinden, o tarihten önce ya da sonra, bu satırların yazılmakta olduğu zamana dek, seksen üçü konsül oldular ve yüz yetmiş kadarı rahipliklere seçildiler.

XXVI

Roma halkının, imparatorluğumuza boyun eğmeyen komşu budunlarla sınırı olan bütün eyaletlerinin topraklarını genişlettim. Gallia ve İspanya eyaletlerinde, Germania'da, Gades'ten Elbe'nin ağzına dek okyanusla çevrilmiş olan bütün bölgelerde barışı kurdum. Adriyatik Denizi'nin hemen yakınlarındaki bölgeden Tirenayen Denizi'ne dek Alpler'de de güvenliği sağladım. Hiçbir budun, gereksiz yere tarafımızdan saldırıya uğramadı. Donanmam, okyanus boyunca, Ren Irmağı ağzından doğuya, bu zamana dek hiçbir

Romalının karadan ya da denizden gidememiş olduğu Kimberlerin sınırlarına dek gitti. Kimberler, Charydler, Semnonlar ve aynı bölgede oturan öteki German halkları, elçiler göndererek, Roma halkının ve benim dostluğumuzu aradılar.

Buyruğumda ve korumam altında, hemen hemen aynı zamanda iki ordu, biri Habeşistan'a, öteki Arabistan'ın Felix (Mesut) denen bölgesine gönderildi. Her iki ırktan pek büyük düşman güçleri savaşta yok edildi ve birçok kasabaları ele geçirildi. Habeşistan'da ordu Meroe'ye en yakın kale olan Nabata'ya dek; Arabistan'daysa Sabaelerin toprağındaki Mariba kasabasına dek ilerledi.

XXVII

Mısır'ı Roma İmparatorluğu'na kattım. Büyük Ermenistan'ı, kralı Artaxes'in öldürülmesinden sonra, bir eyalet durumuna getirebilirdim, ama atalarımı örnek alarak, o zaman üvey oğlum bulunan Tiberius Nero aracılığıyla bir krallık olarak Kral Artavasdes'in oğlu ve Kral Tigranes'in torunu Tigranes'e vermeyi daha uygun buldum. Sonradan aynı ulus başkaldırınca, onları oğlum Gaius eliyle bastırarak Medlerin kralı, Artabazus'un oğlu Kral Ariobarzanes'e, onun ölümünden sonra da oğlu Artavasdes'e verdim. Bu sonuncu da ölünce, krallığa Ermenistan'ın krallık hanedanının bir üyesi olan Tigranes'i gönderdim. Adriyatik Denizi'nin öte yanında, doğuya doğru uzanan bütün eyaletleri ve bütün Kyrene'yi yeniden ele geçirdim. Oysa, bunlar o zamandan beri yabancı kralların elinde bulunuyordu. Daha önceleri Köleler Savaşı'nda işgal edilmiş olan Sicilya ve Sardunya'yı aynı biçimde geri aldım.

XXVIII

Afrika'da, Sicilya'da, Makedonya'da, her iki İspanya eyaletinde, Achaia'da, Asya'da, Suriye'de, Gallia Narbonensis'te, Pisidia'da askeri sömürgeler kurdum. Bunlara ek olarak İtalya'da, korumam altında kurulmuş olan yirmi sekiz sömürge, benim sağlığında, büyük ve gönenç içinde bir nüfus yaşıyordu.

XXIX

Öteki komutanların yitirdiği askeri sancakları, düşmanları yendikten sonra İspanya'dan, Gallia'dan ve Dalmaçyalılardan yeniden geri aldım. Partları, üç Roma ordusunun ganimetlerini ve sancaklarını geri vermek ve yalvararak Roma halkının dostluğunu istemek zorunda bıraktım. Sancakları, Mars Ultor Tapınağı'nın içine koydurdum.

XXX

Bu zamanda hem üvey oğlum, hem de vekilim olan Tiberius Nero aracılığıyla Pannonia boylarını yenerek Roma halkının egemenliği altına aldım. Oysa, ben başkan olmadan önce hiçbir Roma ordusu oraya ayak basmamıştı ve ben Illyricum eyaletinin sınırlarını Tuna kıyılarına dek genişlettim. Dacialıların bir ordusu ırmağın bizde olan kıyısına geçtiğinde, komutanlarım tarafından yenildi ve yok edildi. Sonra da, ordum Tuna'yı geçerek Dacia boylarını Roma halkının buyruğuna boyun eğmek zorunda bıraktı.

XXXI

Bana Hindistan'daki krallardan birçok kez elçiler gönderildi. Bunlar o zamana dek hiçbir

Romalı komutanın ordugâhında görülmemişlerdi. Bastarnlar ile İskitler, Tanais Irmağı'nın her iki yanında yaşayan Sarmatların kralları, Albanlar, Iberler, Medlerin kralları, elçiler göndererek bizden dostluk dilediler.

XXXII

Kaçıp bana sığınan krallar arasında Part kralı Tridates ve sonradan Phraates'in oğlu Phraates; Medlerin kralı Artavasdes; Adiabenlerin kralı Artaxares; Britanların kralları Dumnobellaunus ile Tincommius; Sugamberlerin kralı Maelo ve Marcoman Sueblerin kralı ...rus vardı. Bundan başka, Partların kralı ve Orodes'in oğlu Phraates, bütün oğullarını ve torunlarını bana, İtalya'ya gönderdi. Bunu savaşta yenildiğinden dolayı değil, çocuklarının yaşamını tutuya koyarak dostluğumuzu kazanmak için yaptı. Başkanlığım zamanında, o döneme dek aramızda hiçbir diplomatik ilişki ya da dostluk olmayan birçok başka ulus, Roma halkının bağlılığını kazanmayı denediler.

XXXIII

Part ve Med ulusları, kendi uluslarının ileri gelenlerini elçi göndererek benden kral istediler. Partlar, Kral Phraates'in oğlu Orodes'in torunu Vonones'i; Medler ise Kral Artavasdes'in oğlu ve Kral Ariobarzanes'in torunu Ariobarzanes'i kral olarak kabul ettiler.

XXXIV

Altıncı ve yedinci konsüllüklerimde, iç savaşları bastırdıktan sonra kamunun onayıyla bütün imparatorluğun en yüksek yetkisi bana verildiği halde, devleti kendi yönetimim altından Senato'nun ve Roma halkının özgür yönetimi altına devrettim. Bu davranışım için bana, Senato kararıyla Augustus sanı verildi; evimin kapı söveleri resmen defne dallarıyla süslendi.

Kapımın üzerine yurttaşlık tacı (41) takıldı ve Iulius Senato yapısına altın bir kalkan konuldu. Kalkanın üzerindeki yazıdan da anlaşılacağı üzere, o bana Senato ile Roma halkı tarafından, erdemliliğim, acıyıcılığım, adaletim ve görevlerime bağlılığım için bağışlanmıştı.

Bu zamandan sonra, saygınlık ve etkinlik sanları bakımından herkesten üstündüm; ama, yetki bakımından memurluk arkadaşım bulunanların hiçbirinden daha çok gücüm yoktu.

XXXV

On üçüncü konsüllüğümü yaparken, Senato, şövalyeler ve bütün Roma halkı, bana "Yurdun Babası" sanını verdi ve bu sanın, evimin kapısı üstüne ve Iulius Senato yapısına, Senato kararıyla Augustus Forumu'nda onuruma dikilmiş olan savaş arabasının altına kazınmasını ferman buyurdu.

Bunları yazarken, yetmiş altı yaşındaydım.

EK I

Hazine'ye ya da Roma pleblerine ya da terhis olmuş askerlere verdiği paranın toplamı, altı yüz milyon dinara varıyordu.

EK II

Aşağıdaki şu yeni yapıları yaptırdı: Mars, Iuppiter Tonans ve Iuppiter Feretrius, Apollon, Tanrısal Iulius, Quirinus, Minerva, Iuno Regina, Kurtarıcı Iuppiter, Lares, Tanrısal Penatlar, Gençlik Tanrıçası, Tanrıların Anası, Lupercal tapınakları; Circus'taki tapınak, yanı başındaki Minerva Tapınağı ile birlikte Senato yapısı; Augustus Forumu, Iuliusların basilicası, Marcellus Tiyatrosu, Revaklar.. Tiber Irmağı'nın öte yanındaki Caesarlar Korusu.

EK III

Capitolium'u, tanrıların seksen iki tapınağını, Pompeius Tiyatrosu'nun su kemerlerini ve Flaminius yolunu onarttırdı.

EK IV

Tiyatro gösterilerine, gladyatör oyunlarına, atletizm yarışmalarına, yabanıl hayvan dövüşlerine ve deniz savaşlarına (42); İtalya'da ve eyaletlerdeki deprem ya da yangınla yıkılmış olan kentlere yaptığı bağışlara; dostlarına ve yasal olarak istenen mülkleri tamamlamak için senatörlere yaptığı yardımlara gelince; bunlar için harcadığı tutar hesaplanamaz.

"ANKARA ANITI" ÜZERİNE

"Res gestae", "Ankara Yazıtı", "Ankara Anıtı = Monumentum Ancyranum", "Augustus'un Vasiyetnamesi" diye anılan belge; bütün insanlığın aydınlarınca, 87 yıldan (*) yani 1861'den beri bilimsel olarak tanınmakta ve kullanılmaktadır. Batı dünyası bu yapıtı Kanuni döneminden beri bilmektedir, ama bilimsel olarak tartışılması ve tarih bakımından kullanılmaya başlanması 1861'dedir. Bu tarihte G. Perrot adlı Fransız kazıbilimcinin başkanlığında E. Guillaume ve C. Delbet'ten oluşan bilim kurulu Ankara'ya gelmiş; belgenin bugün de büyük güvenle kullanılan tıpkıbasımlarını hazırlamıştı. Bu tıpkıbasımlara dayanan Th. Mommsen, 1865'te, dünyadaki "antik yazıtların ecesi" dediği belgeyi, eksiklerini tamamlayıp çevirisini ve yorumunu yaparak yayımlamıştı. Truva kazılarının 1871'de Schliemann tarafından yapılışı aydınlar dünyasını nasıl coşkulandırmış, şaşkınlık içinde bırakmışsa; Mommsen gibi iddialı, Roma tarihini inceleme konusunda yeni yöntemler geliştirmiş olan Latince yazıtlar âşığı tarihçinin Ankara Yazıtı'nı yayımlaması da aynı etkiyi yaratmıştı. Mommsen, kimi duraksamalar ve karşı çıkmalar üzerine, ünlü Bergama Sunağı'nı bulan ve İzmir'de Alman konsolosu olarak görev yapan K. Humann'ın 1882'de Ankara'ya gidip yazıtın kalıplarını çıkarmasını sağlamıştı. Mommsen, 1883'te bu kalıpların sayesinde yapıtının tam, güvenilir ve kesin ikinci yayımını yaptı. "Ankara Anıtı" konusundaki çalışmaların hemen hepsi bu kalıplara ve Mommsen'in bu ikinci yayımına dayanır. Dünyadaki ilgililerin asıl bilimsel çalışmaları ve anıtın -deyiş yerindeyse- bilimsel tarihi bundan sonra başlar.

Türkiye'de ve hele Ankara'da bulunanların kolayca göreceği üzere "Ankara Yazıtı", Hacıbayram Camisi'nin saçaklarıyla sanki koruduğu Augustus Tapınağı'nın duvarlarına kazılmıştır. Tapınağın ayakta kalmış olan girişindeki duvarların dar ve uzun iç yüzeylerine Latince olarak kazılan yazıtın, sağ duvarın dış yüzünde bir de Grekçe çevirisi vardır. Gerek Latincesinde, gerek Yunancasında, bir kısım yerler aşınmış, bir kısım yerler

kopmuş gitmiştir. Belgeyi yeni dillere çeviren ve yorumlayanlar, işte bu eksik ve silik bölümlerde kimi zaman yanılmakta, birbirine karşıt düşünceler ve anlayışlar öne sürmekteydiler.

"Ankara Yazıtı"nı taşıyan tapınak, 25 yıl önceye dek evlerle sarılıydı. Bu yüzden, sağ duvarın dış yüzündeki Yunanca çeviri tam okunamamaktaydı. Ankara yeni Türkiye'nin devlet merkezi olunca, bayındırlık planları Hacıbayram alanını da ele aldı. Tapınağın çevresini saran evler ortadan kaldırılmaya başlandı. İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün o zamanki müdürü M. Schede ve Mimar D. Krencker ile arkadaşları bu temizlemeden yararlanıp, 1926-27'deki kazıları sırasında, "Res gestae"yi de yeni baştan incelediler. Çağımızın inanılmaz derecede ilerlettiği fotoğrafçılığın camı, anıtın bütün inceliğini en küçük silintisi, kazıntısı yanında en ufak ayrıntısını, ilgili bilim dünyasının gözü önüne yeniden koydu. J. Gagé gibi meraklı bilginler, bu resimlerin uyandırdığı yeni merak ve sağladığı yeni olanaklar sayesinde "Ankara Anıtı"nın son ve tam incelemesini, çok iyi bir metin çevirisi ve yorumu halinde yayımlayabilmiş bulunuyorlar (Jean Gagé: "Res gestae" Divi Augusti. Texte établi et commenté, 1935).

Türkiye, bugüne dek kendi elinde olan bu dil ve tarih hazinesinin çevresinde olup bitenlerden habersiz kalmış gibidir. 1939'da H.S. Gelendos'un bir kitapçık olarak yayımladığı ilk Latince'den Türkçeye çeviri, bu habersizliği gidermeye yönelik ilk girişimdir (1). Bundan dolayıdır ki Prof. H. Dereli'nin bu işi yeniden ele almasını ayrı bir sevinçle, önemle karşılamak gerektir.

Bizanslılar zamanında pek çok zarar ve onarım gördüğünü bugün iyice saptayabildiğimiz Roma/ Augustus Tapınağı (kazıbilimde tanınan adıyla, kısaca Augusteum) gibi, "Res gestae" de yok olma tehlikesi geçirmişti. Onu koruyan büyük Türk hoşgörüsünü minnetle anmak gerek. Bizanslılarca zaten yıkılmış ve değişiklik yapılmış olan yapıyı yıkacağı yerde camisini onun bitişiğine yapan, hatta camisinin saçağını bir kalkan gibi yazıtın bulunduğu köşeye uzatan bu Türk hoşgörüsü olmasa; "Res gestae" ortada kalmazdı. Oysa "Ankara Anıtı" Uluborlu ve Yalvaç kopyalarının ortaya çıkarılmasına karşın, "Res gestae" bakımından "tek kopya" önemini ve değerini korumaktadır. Bilindiği üzere, Augustus'tan, kimi mektuplar, ufak tefek şiirler, düzyazılar bir yana bırakılırsa, başlıca dört yazılı belge kalmıştır: 1. Cenaze töreniyle ilgili buyrultusu; 2. Devletin askerlik ve para durumunu gösterir belge; 3. Asıl vasiyetnamesi (Burada servetini vârisleriyle Roma halkına bırakıyordu.); 4. Yaptığı işleri, kazandığı onurları, harcadığı paraları gösteren çizelge (ki bu kısa bir yaşamöyküsüdür).

Augustus, kendisinin düşünüp kaleme aldığı bu dört belgenin yazmalarını, ölümünden pek az önce, kendi eliyle Roma'daki Vesta Tapınağı rahibelerine (kızlarına) teslim etmişti. Ölümünden sonra Senato önünde okunan bu belgelerin ilk üçü sonradan yok olmuştur. Dördüncüsünün, Augustus'un yerine geçen Tiberius tarafından, babasının isteği üzerine, iki tunç levhaya kazdırılarak Augustus'un türbesi önüne -dört köşe ya da yuvarlak sütunlar üstüne- diktirildiği ve Antoninusların tarihini yazan Sueton'un zamanına değin orada dikili kaldığını biliyoruz. Ama bugün bu tunç levhalar da yok olmuştur.

İlk üç belgenin izi kalmamasına karşın, şimdi "Res gestae" diye anılan dördüncü belgenin kopyalarını, daha Tiberius zamanında, Anadolu'nun üç yerine yollanmış ve birer anıt gibi dikilmiş buluyoruz. Bunlardan biri Galatia'nın başkenti olan Ankara'da; biri Pisidia'nın bir beldesi olan Antiocheia'da, yani bugünkü Yalvaç'ta; sonuncusu da yine Pisidia'nın bir beldesi olan Apollonia'da, yani bugünkü Uluborlu'dadır.

Üçü de anıtsal yapıda hazırlanmış olan bu üç kopyanın Yalvaç'ta bulunanı, bildiğimize göre yalnız Latince'dir; Uluborlu'daki yalnız Grekçedir, yani çeviridir. Her iki kopya da elimize ufak kırıklar durumunda geçmiştir. Ele geçenler de metnin tamamı olmayıp

bölümleridir. Hele Uluborlu'daki Grekçe çeviri metin, beş altı kırık parçayı geçmemektedir. Oysa Ankara'daki yazıt, büyük bir tapınağın duvarları yüzünde, hem Latince asıl metin, hem Grekçe çeviri metin olarak sağlamca ayaktadır. Bundan dolayı da, tam belge değerindedir. Bu belgenin, saydığımız iki eksik kopyadan başka eşi bulunmaması, kendisine tek nüsha, tek kaynak önemi ve değerini vermiş bulunuyor. Antik dönemlerden olup 87 yıldan beri dilbilimcilerin, tarihçilerin en çok uğraştığı, yorumlamaya çabaladığı bu metnin, daha önce söylediğimiz gibi, 1926 ve 1927'de Yalvaç'ta bulunan Latince kopya parçalarıyla hemen hemen tamamlanması olanaklı olmuştur. Sonra, buradaki Grekçe çeviri metin de iyi korunmuştur. Onun da eksiği, Uluborlu'da 1828'den beri bilinen, Buckler-Calder-Guthrie kurulunca toptan yayımlanmış olan parçalarla tamamlanabilmektedir. Augustus hanedanına bağlılığı pek iyi bilinen Galatia'nın merkezi olan şimdiki Ankara için bu ayrıcalık çok değildir. Efesos ve Miletos gibi kültür merkezi olmasa da; orta Anadolu'da tanıdığımız Roma beldelerinin en büyüğü, en görkemlisi olduğunu son kazıbilim bulgularıyla saptadığımız, Roma ve Augustus tapınına o denli büyük istekle bağrını açtığını bildiğimiz Ankara; elbette Augustus'un bu eşsiz andacının ilk ve tam kopyasını elde edecek ve Grekçe çevirisini verecekti. Bir oranda çok güzel kalmış bu Grekçe metin sayesinde Latince metni oluşturmak olanaklı olmaktadır. Bugün bildiklerimize göre bu üç kopyadan başka kopyası da bulunmayan bu yazıtın Ankara kopyasını, bu bakımdan da, böyle bir belgeye verilebilecek olan önemlerin en büyüğüyle selamlamak gerekiyor.

"Res gestae" ya da "Ankara Anıtı" nı Mommsen'den beri saran onurun, önemin ve saygınlığın nedenlerini, aslını aramak, bu büyük onura, öneme ve saygınlığa layık olup olmadığını incelemek yararsız olmayacaktır.

İlkin şunu söyleyeyim ki; bu belgeyi, özgününden ya da çevirilerinden okumak, sözcüklerin ne dediğini anlamak kolay görünse de; ondan tarih ve kazıbilim bakımından yararlanmak sanıldığı gibi kolay değildir. Çünkü düşüncelerin sırasını izlemek zordur. Bu zorluk, belgenin 35 bölüme ayrılmasına karşın, birçok konunun birbiri içine girmesinden; yinelenmesinden; belgeyi hazırlayan Augustus onu Roma kentindeki Latin halkın okumasını amaçladığı için, birçok noktasının bugün belirsiz kalmasından ileri geliyor.

Bu nedenle, yazıt Batı dünyasında bile birçok kez çevrilmiş, yorumlanmış olmasına karşın, J. Gagé gibi bir bilginin bu konuda 1935'te yayımladığı yazıt, sonsuz bir beğeni kazanmıştır.

Gerçekten de; belgenin son kazıbilim buluntularına, son incelemelere göre dünya kamuoyuna sunulması, onun anlaşılabilmesini sağlamıştır.

Ele geçen Ankara, Yalvaç, Uluborlu kopyalarındaki başlıklara göre "Res gestae" iki temel konuyu içine almıştır: A) Augustus'un yaptığı işler; B) Augustus'un Roma halkı adına yaptığı harcamalar. Bu iki konu 35 bölümde işlenmiş olmakla birlikte, üç öbekte incelenmelidir:

I- Birinci öbeğe ilk on dört bölüm girer. Burada Augustus'un devlet yaşamı sırasında kendisine önerilip sunulan, kendisince kabul edilen ya da geri çevrilen mevkiler ve rütbelerle, onuruna yapılan tören belirtilmiştir.

II- İkinci öbeğe 15-24'üncü bölümler girer. Burada, Roma Devleti halkı için Augustus'un kendi kesesinden yaptığı bütün harcamalar belirtilmiştir.

III- Üçüncü öbeğe 25-35'inci bölümler girer. Burada da Augustus'un yaptığı savaşların, kazandığı onurların yeni bir sıralamasını görürüz.

Bu otuz beş bölümden başka, Dr. H. Dereli'nin çevirisini verdiği ek bir bölüm vardır ki, bu Augusteum'un duvarındaki Latince ve Grekçe metinlere katılan dört ufak parçadır. Bu

dört parçanın, eyalet halkı için, Augustus'un ölümünden sonra yazılıp gönderildiği anlaşılıyor. Ankara yazıtından başkalarında bu ekleri bulamıyoruz. "Res gestae"nin harcamalar bölümünde bir özet gibi görünen ama asıl büyük metinde bulunmayan, "... Eyaletler halkına, senatörlere, Augustus'un sıradan yurttaşlar olan dostlarına yapılan..." bağışları da belirtilmektedir.

Belgenin kolayca izlenip anlaşılması bakımından, 35 bölümün içindekileri kısaltarak başlıklar halinde vermeyi çok gerekli görüyoruz:

1. Augustus'un ilk dönemleri. İlk konsüllük ve "Üçler Meclisi"ne giriş.
2. Sezar'ı "öldürenler"i cezalandırması.
3. Savaşları.
4. Zafer alayları ve konsüllükleri.
5. ve 6. Geri çevirdiği mevkiler, görevler; tribünlük yetkisinin kullanılması.
7. Unvanları ve dinsel konumları.
8. Sansür çalışmaları.
9. Onuruna yapılan dinsel törenler.
10. Augustus'un kutsallığı ve başrahipliği.
11. Yazgı Tanrıçası Sunağı ve Augustus günü.
12. Pax Augustus (Augustus Barışı Sunağı) (Ünlü "Ara Pacis").
13. Janus Tapınağı'nın kapatılması.
14. Augustus'un oğullarına verilen rütbelere.
15. Roma halkına para ve yiyecek dağıtımı.
16. Emekli askerlere verilen topraklar, ödüller.
17. Devlet hazinesine yardım. Asker sandığının kurulması.
18. İflas durumundaki devlet hazinesi yerine yapılan yardımlar.
19. Devlet toprakları üstünde yeni yapılar.
20. Halkın ve devletin yapılarının onarılması.
21. Özel kişilerin toprakları üstünde yapılan yapılar. Tapınaklara yapılan bağışlar. Devlet başkanına getirilen altınların geri verilmesi.
22. Gösteriler ve oyunlar.
23. Deniz savaşı gösterisi.
24. Tapınakların zararlarının ödenmesi ve armağanlar verilmesi.
25. Sicilya ve Actium savaşları ve İtalya'nın kurtarılması.
26. İmparatorluğun genişlemesi ve uzak illerde seferlere girişilmesi.
27. Mısır'ın imparatorluğa katılması. Ermenistan sorunu. Doğu eyaletlerinin geri alınması.
28. Asker kolonileri.
29. Daha önce düşmanların eline geçen bayrakların, armaların geri alınması.
30. Tuna boyundaki zaferler.
31. Uzak ülkelerdeki hükümdarların yolladığı elçiler.
32. Roma'ya sığınan krallar. Partların verdiği rehineler (tutular).
33. Başka kavimlere atadığı hükümdarlar.
34. Augustus adının verilmesi.
35. "Yurdun Babası" sanının verilmesi.

Başta Mommsen olmak üzere "Res gestae"yi ele alanlar, bugüne dek ona tanrısal bir yer vermiş bulunduğu için, insan bu aşılamalardan kendisini kolayca kurtaramıyor. Açık söyleyelim ki, Türkiye'de daha bir tek satırla şu belgenin dilbilimsel değeri belirtilmemiştir. Onu, bizim Klasik Filoloji Enstitümüzden beklemeyi sürdürelim. Örneğin, neden bu yazıt "antik yazıtların ecesi"dir? Açıklamalarını dileyelim.

Ama, Batılı bilginler yapıtı yeni yaşamöyküsü çağırısı açan bir girişim gibi alır ve şu "yapılan işlerin sayılıp dökülmesi belgesi"nin Latin açıklığıyla, mantığıyla tasarlanmış olduğunu belirtirler. Onlara göre, bu bölümlerde, Augustus'un dönemini eşsiz biçimde yaşayabiliriz (2).

Belgeyi inceleyen, insanlığa sunan çağdaş bilginlerin çabaları ve yöntemleri sayesinde değerlendirilen "Res gestae" bu aşırı övgülere pek layık değildir.

Bunun Augustus'a özgü bir yaşamöyküsü çağırısı olmadığını, hatta bu üçlü bileşimin Roma'da daha önceden sık sık uygulandığını son incelemeler göstermiştir. (Gagé, s. 29-31.)

Zaten Mısır'da, Asur'da, Hititlerde, Nemrut Dağı'ndaki anıtlarıyla Hamdi Bey'in ortaya çıkardığı Commagène hükümdarlarında, kayalara yazılmış bu tür büyük yazıtlar vardır. İran'daki Bihsütun yazıtları doğrudan doğruya bu türdendir. Tarih bakımından daha sonra olmakla birlikte, Orhun'daki Gültekin ve Bilge Kağan yazıtları da "Res gestae" türüne girer; ama Orhun'da Türk hükümdarının yazıtındaki aydınlığı, gerçekliği, olan bitenleri bildirmesindeki yalınlığı, içtenliği ve alçakgönüllülüğü Augustus'un yapıtında bulmak olanaksızdır. Yapıtta bulunduğu söylenen "Latin açıklığı", belki, dilbilgisi ve sözdizimi bakımındandır. Ama tarih ve kazıbilim bakımından bu açıklığı yapıtta bulmak zordur.

Bu açık olmayış, daha yapıta verilen adla başlar: Bu bir siyasal vasiyetname midir; bir devlet adamının, yaptığı işler konusunda dökümü müdür; bir bildiri midir; bir mezar yazıtı mıdır?

Çağdaş anlamıyla bir "siyasal anılar = mémoires" olmadığı anlaşılan bu yapıtın, ancak bir "yapılan işler dökümü" görevi yapabileceği anlaşılmaktadır. Oysa burada resmi bir dökümden bulunması gereken manevi denklik yoktur; çünkü Augustus, devlet işleriyle bu uğurda kendi özel servetinden verdiklerini karıştırmıştır.

Bundan dolayı da, bu "döküm", olsa olsa, bir "övünme = auto-apologie" türüne girer.

Amacını da, Augustus'un yaptığı işleri yüceltmek olarak anlamak yanlış olmaz.

Bu belirsizlik, metinde süredizinsel (kronolojik) bir sıra bulunmamasından; çoğu kez, olan bitenler için tarih verilmemesinden dolayı, olayların gelişimini izlemede zorluk çıkmasından da doğuyor. Bütün metinde, süredizinsel izler yalnızca on altı bölüme (I., V., VI., VIII., X., XI., XII., XV., XVI., XVII., XVIII., XX., XXI., XXII., XXXIV. ve XXXV. bölümlere), deyiş yerindeyse, serpiştirilmiştir.

Birinci öbeğe giren ilk on beş bölüm; doğrudan doğruya Augustus'a ya da ailesinden olanlara -onu hoşnut etmek için- verilen ve sonuçta yine Augustus'un olan mevkilere, rütbelere, unvanlara, yapılan alaylarla törenlere ayrılmıştır. Onlardan aydınlık sonuçlar almak için, metinde olduğu gibi, bu onurları türlerine göre öbeklere ayırmak yeter sayılabilir. Oysa bu 15 bölümde yalnızca tören ve unvanlar değil, bunların nedeni olan işler de yazılıdır. Bu işlerin ne zaman yapıldığını belirten süredizinsel izler ancak V., VI., VIII., XI., ve XII. bölümlerde vardır. Buralarda ya Augustus'un ya başkalarının konsüllükte buldukları bildirilmiş, tarih ışığı kısmen serpilmiştir. Ama, bu beş bölümde konulan süredizinsel anıştırmalar da metni aydınlatmaya yetmez; çünkü bu 15 bölümdeki işler, baştan sona bir süredizinsel sıra izlememekte; içeriklerine göre öbeklenmiş görünmektedirler; örneğin, XIII. bölümde Ianus Tapınağı'nın kapanması gibi önemli bir işin zamanı belirtilmemiştir. Tarihlenmiş görünen beş bölümün bütün işleri değil, ancak biraz süredizinsel bakımdan aydınlıktır.

IV. bölümün sonunda birdenbire, "On üç kez konsül olmuştum. Otuz yedi yıldır tribünlük yapıyordum!" demesi, metnin süredizinin bozmakta, yani açıklığı engellemektedir. Aynı bölümde, "Yirmi bir kez imparator ilan edildim!" der. Bunların zamanı belli değildir ve

ancak çağdaş tarih, türlü yollarla kimi sonuçlara varabilmiştir. (Gagé, 193-4.)

II. öbek, eldeki belgeye adını veren, asıl damgasını vuran işlere ayrıldığı için, zamanı belirtmeye daha çok önem verilmiştir; ama, burada da, yapılan işleri özelliklerine göre yer yer toplama yolu seçilmiş; bölümlerin ve bölümler içindeki olayların süredizin sırası, hemen hemen yok olmuştur; örneğin XV. bölümde Augustus, babasının vasiyeti üzerine, Roma plebinden her bireye 300 sestert dağıttığını söyler. Zamanı yoktur. Para, yer ve yiyecek dağıtım işinde süredizin gözardı edilmiş; görece bir öbeklendirmeye yetinilmiştir. XV., XVI., XVII. ve XIX. bölümlerde; devlet hazinesine dört kez yardım ettiğini söyler; bunun zamanı belli edilmemiştir. Yalnızca askere yardım sandığının kurulmasını sağlayan çalışma tarihlenmiştir. XIX. ve XX. bölümler, kazibilim ve tarih için çok değerli ve önemlidir; çünkü, yüzlerce yapının yeniden yapılması ya da onarılması söz konusudur. Ne yazık ki, bunların da tarihi yoktur; büyük bir bölümünün adı da yazılmamıştır. XX. bölümün yarısından sonra, "Altıncı konsüllüğümde 82 tapınağı; yedinci konsüllüğümde, ikisi bir yana bırakılırsa, öteki bütün köprüleri onarttım ve yaptırdım," der. Bunlar hangileridir? Yalnızca "Res gestae" ile bunları öğrenmek olanaksızdır. Çağdaş bilim, "Res gestae"nin binlerce katı yazıyla, emekle; başka kaynaklara ve kazibilime başvurarak bu belirsizliği giderebilmiştir. Augustus'un yapılar için yaptığı harcamaları belirten ikinci kısım olan bu XIX., XX. ve XXI. bölümlerdeki yapılardan, onarımlardan bir kısmı, başka Roma büyüklerinin parası ve emeğiyle gerçekleşebilmiştir. Augustus onlardan söz etmez; örneğin Agrippa'nın yaptırdığı onarımlar belirtilmemiştir; oysa bu işler için Augustus, zafer alayı yapan her dostuna, her Roma büyüğüne başvurmuş, onların da harcamalara katılmasını sağlamıştır. XX. bölümdeki onarımlar, yapılar süredizine ve Roma topografyasına göre bir sıra izler sanılır; ama, yer yer bu sıra bozulmuştur. Juliaların Forumu ve Basilicası İS 12'de onarılmıştır. Bu satırlardan sonra gelen 82 tapınağın onarımı işiyse M.Ö. 28-29 tarihleriyle ilgilidir. Görülüyor ki süredizin altüst olmuştur. Flaminia yolunun yapılması, XX. bölümün en sonundadır; oysa bu da M.Ö. 27'de yapılmıştır ve süredizin bir tek bölüm içinde birkaç kez altüst edilmiştir. Bunun anlam açıklığı bakımından ne derece tehlikeli olduğunu söylememe gerek var mı?

XXI. bölümdeki tek tarih, devlet başkanına getirilen Aurum Coronarium'un geri verilmesiyle ilgilidir.

"Res gestae"nin II. öbeğindeki harcamaların üçüncü türü, Augustus'un oynattığı türlü oyunlarda yapılan harcamalardır. Bunlar XXII. bölümle başlar. Bu bölümündeki olayların zaman sırasına her zaman uyulmamıştır. Zaten yalnızca iki noktada (yüzyıllık oyunlar ve Mars Oyunları ko- nusunda) tarih verilmiştir; geri kalan yerler tarihsizdir! XXIII. bölümün deniz savaşları gösterisiyse, önemli çok önemlidir ama tarihsizdir. XXIV. bölümün her satırı aydınlatılması gerekecek denli önemli olmasına karşın, belirsizdir. "Res gestae"nin III. öbeği, Augustus'un yaptığı işlere ayrılmıştır. Bu bakımdan I. öbeğe birleşir. Orada, onur, unvanlar ve törenler anlatılmıştı; burada, bir tür, bu olayların, onurların, unvanların nedenleri olan olaylar sıralanmıştır. Bu grubun başında bulunan XXV. bölüm bir yinelemedir; XXVI., XXVII., XXVIII., XIX., XXX., XXXI., XXXII. ve XXXIII. bölümler belirsizdir; çünkü tarihsizdir. III'üncü öbeğe, "bütün dünyaya karşı, karada ve denizde savaştığını" söyler. Bu savdaki abartma bir yana, kiminle hangi zamanlarda savaştığını ayrıca araştırmadıkça bu kayda inanmak ve ona göre yargıya varmak zordur. Yukarda III. bölümde, "500.000 kadar Romalı yurttaş bana asker andıyla bağlandılar" der; başka araştırmalar olmasa, bu askerlerin nerede ve ne zaman ona bağlandıkları bilinmez. Oysa bunlar, Augustus'un ölümüne değin silah altına aldığı askerlerin toplamıdır. Aynı bölümde, "600 gemi ele geçirdim," demektedir. Nerede, ne zaman, belli değildir.

Bunlardan 300'ünün İÖ 36'da Sex. Pompeius'tan, 300'ünün Actium savaşından sonra Antonius'tan ele geçirildiğini, bize ancak çağdaş bilim öğretebilir. (Gagé, s. 77.) Bunları ele geçirenin kendisi olmadığı da ayrı bir konudur.

Şu birkaç örnek de gösteriyor ki, bu dilbilim anıtı bir listedir ve tarihçi bu listeyi çok zorlukla, sakınımla kullanmak zorundadır. Belgede olay sıralaması süredizin ya da önem bakımından değil, Augustus'un kişiliğiyle ilgisi bakımından yapıldığından, tarihçinin belge olarak bu yapıt için göstereceği kuşkuculuğun derecesi kestirilebilir. Yukarıda söylediğimiz gibi, yazılan her şeyin zamanını aramak, belgelendirmek zorundasınızdır. Aslında, çağdaş bilimin, J. Gagé gibi bir bilgin eliyle hazırladığı "Augustus takvimi"ni (J. Gagé, adı geçen yapıt, s. 155-185) gözden geçirmek, "Res gestae"deki süredizin eksikliklerini çok açık olarak görmeye yeter. İnsan bu takvim gibi yapıtta, bugünkü bilimin elinde bulunan geniş haber, inceleme ve kaynak olanaklarını görünce, "Res gestae"ye, Augustus'un kişiliğiyle ilgili belgelerin bir basit çeşitlemesi değerinden fazlasını vermiyor.

Süredizine uymamak yüzünden doğan bu belirsizlikler, metinde görülen yinelemeler nedeniyle de artmıştır. I. ve III. öbekler, aynı olayları birkaç kez yinelemektedir. II. öbekte de yinelemelere raslanır. III. öbeği ele alalım: 25'inci bölüm, 1-3. bölümlerin yinelenmesidir. 15. ve 34. bölümlerde de aynı noktalara dokunulmuştur. 26. bölüm kısmen de olsa 3. bölümü yineler. 27. bölümün içindekiler, 3., 8., 24. ve 31. bölümlerde yinelenir. 28. bölümün konusu, 3., 16. ve 25. bölümlerde de geçmişti. 34. bölümün konusu, 16., 17., ve 28. bölümlerde ele alınmıştır. I. öbekte II. öbekteki bölümlerde de bu türden yinelemelere raslanır. Bunlara, belirginlik olmadığından, metnin izlenmesini güçleştiren bir mantık hafifliği de katılıyor demektir. Bunlar yüzünden "Res gestae"yi tarih ve kazıbilim bakımından birinci sınıf belge gibi değerlendirmek bizi şaşırtıyor. XVII. bölümün ikinci yarısının, zaman sırası bakımından XVI.'ya girmesi gerekirdi. Çünkü emekli askerlere ayrılan bölüm, özellikle XVI. bölümdür. Başka metinlerin yazmadığı; 20. bölümde Minicius Köprüsü, yabancı budunların, devletlerin ve hükümdarların adları; 19. bölümde, Dalmatlardan başka, öteki budunların ele geçirdiği bayraklardan söz edilmesi gibi adlar ve olaylar "Monumentum Ancyranum"da ikiyi üçü geçmez.

Bu dilbilim anıtını hazırlayan politikacı; ömrünün sonuna erişmiş bir büyük adamın içtenliğini de göstermez. Bu içtenliksizlik, ilkin emeği geçenlerin hakkını vermekteki eli sıkılıkla başlar. Hiçbir zaman iyi bir komutan olmamış olan Augustus; Philippos'teki zaferi kendisine mal ettiği gibi (2. bölüm); 3. ve 25. bölümlerdeki deniz zaferini de kendisine mal eder. Birinciyi yani Philippi savaşlarını Antonius'a; ikincilerini, yani deniz savaşlarını Agrippa'ya borçlu olduğunuysa bugün biliyoruz. İspanya savaşlarındaki (26. bölüm) başarısızlığa (Ferrero, V, 57-58'de görüldüğü üzere), Agrippa'ya gereksinme duymamak için başkomutanlığı kendisinin üstlenmesi nedeniyle uğramış ve ancak bir hastalığa tutulması sayesinde bütün ordunun ve Roma'nın gözünden düşme yıkımından kurtulmuştu. Oysa Augustus, "Res gestae"de bu savaşları (26. bölüm) kendisinin başlıca onur nedenleri arasında gösterir. İspanya savaşlarını yazmak isteyen bir tarihçinin, yalnızca böyle bir belgeye bağlanmak zorunda kaldığını düşünün. O zaman yazılacak tarih, ne denli güvenilir olur? Çünkü, "Res gestae"de, olanla olmayan, tam yapılanla kısmen yapılan birbirine karıştırılarak ve bunları yapanların adları yerine yalnızca Augustus'un adı konarak kaydedilmiştir.

XVII. bölümde, "asker sandığı"nın kurulması için, 170 milyon verdiğini belirtir. Ama bir yabancı olan kral Herode ve bazı zenginler de bu amaçla bağışta bulunmuşlardır. Augustus bunlara hiç değinmez.

XIX. ve XX. bölümlerdeki yapılarla bunların onarımlarına Agrippa ve Roma yurttaşı

zenginler pek çok yardım ettikleri halde "Res gestae"de bunlara gönderme bile yapılmaz. "Res gestae"de görülen içtenliksizlik, kimi zaman yalan söylemeye dek varır. Augustus, bütün yaptıklarını ülküselleştirmek emeliyle, yapılan işlerin, olan olayların niteliğini ve akışını çok değiştirmiştir. Bu nedenle, elimizdeki belgeyi çok sakınarak okumak, daha çok sakınarak kullanmak zorundayız. Örneğin VI. bölümde, Senato'nun ve halkın kendisini en geniş yetkiyle "Yasaların ve Genel Ahlakın Koruyucusu" (Cura legum et morum) olarak seçmesini kabul etmediğini ve tribün kalmayı yeğlediğini söyler. Oysa, Julia ailesinin tarihçisi olarak ünlenen Sueton ve onun gibi ünlü bir tarihçi olan Dion Cassius, Augustus'un bu yetkiyi kabul ettiğini, birçok örnekle belirtirler. (G. Ferrero, V, 221-2, not 1'den aktararak; Dion, LIV. kitap, 10 ve Suetone, Augustus, 27.)

Daha ilk bölümde, Augustus kendisini (bir baskıcı kitleye, devleti ezen bir partiye karşı) cumhuriyetin kurtarıcısı gibi sunar. Bu kitle, bu parti, hangisidir? Caesar'ı öldüren gerçek soyluların partisi mi? Antonius'un kolayca avucu içine aldığı halkın, yani Caesar'a dayanak olanların partisi mi? Kuşkusuz Augustus, 76 yaşında yazdığı bu belgede, birincileri söylemek istemişti. Oysa, kendisi bütün olanakları, önce işte bu partinin yani soyluların ezilmesinde kullandı; ama sonra Mısır seferinden, Antonius'un ölümünden sonra da, bütün ömrü, yine bu partiyle anlaşmak, onu yükseltmek, Halk Partisi'ni yok edecek işleri yapmakla geçti. O zaman, "Res gestae"deki savının ne değeri kalıyor? Bu "baskıcı kitle", Brutus gibi ülküleri olan bir Romalı ve onun arkadaşlarıyla yandaşlarıdır. O dönemde Caesar'a verilen "Velletri Tefecisi" ve "Zoralımcı" (gasıp) adlarını düşünürsek, ona karşı gelen Romalı idealistleri, "baskıcı kitle" olarak; Antonius gibi ölümsüz bir oyuncuyla (özellikle o zamanki) Oktavius'u da "özgürlük ve Cumhuriyet yiğiti" olarak göstermenin içtenlikten ne denli uzak olduğu ortaya çıkar. Kendisinin konsül olarak atanmasını "halk tarafından"mış gibi göstermesi de gerçeğe uymaz. Senato'nun bu işe nasıl karşı olduğu ve ancak askerlerin (yani Augustus tarafından beslenen ve Caesar'ın geleneğine, anısına bağlı kalan bir kitlenin) baskısı altında, istemeyerek bu işi yaptığı bugün tarihe mal olmuş bir gerçektir. (Duruy, s. 345.) "Üçler' Meclisi"ni de Senato'nun değil, kendilerinin, halka ve Senato'ya karşı nasıl kurdukları herkesçe biliniyor. İkinci bölümde, Caesar'ı öldürenleri "yasaya uygun olarak kurulmuş mahkemeler" eliyle sürgüne yolladığını söyler. Caesar'ın ölümünden sonra geçen gülünç ve acıklı sahneleri; resmen konsül olan Antonius'un, yine resmen ve Senato'nun kesin isteğiyle Brutus'u ve arkadaşlarını kendi eyaletlerini yönetmek için yolladığını; aynı Antonius'un zengin olmak ve her şeyin üstünde bir güç sağlamak için eyaletleri, orunları nasıl sattığını; yasanın ve Senato'nun, Brutus'a ve arkadaşı Cassius'a verdiği Suriye ve Makedonya'yı nasıl ellerinden alıp kendisine ve Dolabella'ya mal ettiğini anımsamak gerek: Cicero'nun işte bu sıradaki Philippica'larını ve bu arada, "Tiran öldü ama tiranlık yaşıyor!" dediğini düşünerek, bu "resmen kurulmuş" sözde adil mahkemelerin durumunu aydınlatabiliriz sanırım. Augustus'un konsüllük derecesini yükselmek için kendi eliyle Cicero'ya yazdığı mektupları, Antonius'un baskıcı yönetimini yıkmak için halkın ve Senato'nun kendisini Brutus'la birlikte Antonius'a karşı savaşa yolladığını; kendisinin, bu "ulus haini"yle yani Antonius'la ve onun ortağı Lepidus'la anlaşıp (Bologna'da, İÖ 43'te), ulusa ve Senato'ya karşı (beş yıl süreyle) ünlü "Üçler Meclisi"ni (ya da şirketini) kurduklarını, hele Octavius'un yalnızca bu amaçla (sonradan, güç kazanınca, bir nedeni olmaksızın aşağılayarak anasına geri yolladığı) Antonius'un kızıyla evlendiğini düşününce; I. ve II. bölümlerin, hemen baştan başa gerçeklerden uzak olduğu ortaya çıkar.

Augustus'un bu iki bölümde söylediği gibi, Cumhuriyet'i nasıl kurtardığını (!), işleri "yasalara uygun" olarak nasıl sonuçlandırıldığını anlamak için, bu "Üçler" diktatörlüğünün, Cicero'nun da içinde bulunduğu büyük bir "Cumhuriyetçi devlet adamları" kitlesini nasıl

öldürttüğünü bu anda anımsamak gereklidir. "Babam" diye kapısını aşındırdığı büyük Cicero'nun, Antonius'la karısı Fulvia tarafından parçalattırılmasını, işte bu adil (!), Cumhuriyetçi (!), "yasalara uygun" (!) iş gören Augustus soğukkanlılıkla seyretmişti! Yine bu Augustus'tur ki, Philippi savaşlarından sonra, utanmaz bir güldürmen olan Antonius'un bile yapmadığını yapmış, yani Brutus'un başını kopartıp Roma'da Caesar'ın tasvirini koydukları yerde sergilettiği.

III. bölümde, "Yendiğim zaman herkesi bağışladım!" demesini yalnızca bu olay bile yalanlamaya yeter. Oysa kendisi, bu iç savaşlarda şaşılacak denli hileci, acımasız, kıyıcılıkta soğukkanlı davranmıştır! Yabancı uluslara karşı yufka yürekli oluşuysa, bir Romalının doğal olan para hırsının ateşten çemberiyle sarılıydı. Doymak bilmez para ve çıkar hırsıyla sınırlanan bir acımaya, bilmem ki bu ad verilebilir mi?

Aslında Augustus'un, 3'üncü bölümde, "Tehlikesizce bağışlanabilecek olan yabancı ulusları..." kaydını koyması, bu acımanın bencillik sınırını çizmiş bulunmaktadır.

Augustus'un bu ünlü yufka yürekliliğinin (!), adaletinin (!) başka bir örneğini, bu 3'üncü ve sonradan gelen 25'inci bölümlerdeki "denizleri barışa kavuşturmak" sözlerinin arkasında gizlenen bir iki olayda buluyoruz. Sex Pompeius ile yapılan savaşlardan sonra 6 bin köleyi çarınca gerdirmiş, 24 binini de sahiplerinin keyfine bırakmıştı. Oysa Senato, bunlara özgürlük sözü vermişti!

Bu iki bölümdeki "Cumhuriyet'i kurtarmak" ve "yasaya uygun" işler yapmak sözlerinin, yapılan işlere nasıl aykırı olduğunu anlatmak için son bir örnek vermek isterim: Devlet arkadaşı Antonius, kendisini eğlendiren oyunculara Priene kentini, kendisine bir gece güzel yemek yediren aşçısına Magnesia'nın en güzel evini (sahiplerinin isteği dışında ve haberleri olmadan) armağan etmişti. İşte bu Cumhuriyet kahramanı, İÖ 39'da Octavius ve Sex Pompeius ile yaptığı ünlü Brindes anlaşmasından sonra, bütün yaptıklarının "yasaya uygun" olduğu konusunda, Senato'dan zorla bir buyruktu almıştı! Aslında, bu büyük Senato'ya yine Augustus ve işbirlikçileri; sıradan askerden tutun da Barbarlara, kölelere dek, önlerine kim geldiyse üye olarak sokmuşlardı. Comitialarda ise, halkı kendilerine yazılı olarak verilen listeleri seçmek zorunda bırakmışlardı.

"Res gestae"de, gerçeğe uymayan başka bölümler, başka olaylar da vardır. Augustus, XXVI. bölümün ikinci yarısında, "Buyruğum ve koruyuculuğum altında iki ordu, hemen hemen aynı zamanda biri Habeşistan'a, öteki Arabistan'ın Felix denen bölgesine gönderildi," der ve buraların alınmasından, düşman ordularının yok edilmesinden söz eder. Augustus için kendi kişiliğine bağlı zaferler olan bu işlerin aslı bambaşkadır. İlk İÖ 26'da Mısır Prefectus'u Cornelius Gallus, tümüyle kişisel, hatta keyfi bir iş olarak Habeşistan seferine çıktığında, Augustus'un bundan haberi yoktu; haberi olduğunda da bundan ürkmüş, C. Gallus'a çıkışmak istemişti. Mısır Prefectus'u bu sefer dolayısıyla Roma'dan, yani Augustus'tan ne düşünce, ne de yardım aldı; tam tersine, Mısır Prefectusunun zenginliğini, rahatını, görkemini kuskananlar (bütün soylular, Plebes tabakası, şövalyeler...), en küçük duvarından, kaldırımından en büyük tapınağına dek başkasından, özellikle eyaletlerden çalınarak; yani eyaletler soyularak yapılmış olan Roma'da, onu hırsızlıkla suçlayınca, Augustus bu fırsattan yararlanıp onu görevden aldı; eyaletinden çıkardı; hatta evini elinden aldı. Bu konuda, ne onun daha önceki hizmetlerini, ne de Habeşistan'ı ele geçirmek yolundaki başarılarını hesaba kattı. Augustus bunu yaparken, belki Mısır'da ikinci bir Antonius çıkmasından korkarak davranmıştı. Sonuç şudur: "Res gestae"de övüldüğü ve benimsediği bu seferin birinci kısmından haberi bile olmamıştır; haberi olunca da kızmıştır. (Ferrero, cilt V'ten aktararak, Dion ve Ammien Marcellin.)

İkinci evrede; Augustus yalnızca Arabistan seferiyle ilgilidir. Ordunun başında "Legatus"

sıfatıyla Aelius Gallus vardır (İÖ 25-3). Ama, bütün bir İtalya'yı doyuracak denli bol hazineler beklenen bu iş, hemen hemen ordunun hastalıktan yok olmasıyla sonuçlanmış, ele hiçbir şey geçmemiş ve hemen geri dönmüştür. Petronius'un Mısır Prefectus'u bulunduğu o sırada, yani İÖ 25'te, Habeşlilerin Mısır'a saldırısı ve Philae'ye dek ilerleyişleri, Habeşlilere Petronius'un karşılık vermesini gerektirmiş ve yerel nitelikte, küçük bir utku elde edilmiştir. Görülüyor ki bunlar "Res gestae"deki övünmelere hak verecek şeyler değildir. (Ferrero, cilt V, s. 54-7; 61-2; 113-4; 117-8; 120-1.) Bu Arabistan seferinin, Hindistan-Arabistan- Akdeniz ticaret yollarının elde edilmesi amacıyla yapıldığını biliyoruz. Şunu söylemek doğru olur: Bu seferin yapıldığı döneme dek Hindistan-Arabistan-Akdeniz ticaret yolculuğu (örneğin Strabon'a göre, 24, XIV, XVI; Batlamyuslar=Ptolémés zamanında), Kızıldeniz'in kuzeydoğusunda, bugün Yenbuğ-ül-Bahrî denen eski Levko-Kome ile Akabe'nin kuzeyindeki Petro'dan Suriye'ye geçerek yapılıyordu. Bu seferden sonra ve Aelius Gallus'un Mısır Prefectusu olduğu zamanlardaysa Kızıldeniz'in kuzeybatısındaki Myoshormos Limanı'ndan aşağı Mısır'daki Caenopolis'e geçip Nil boyunu tutarak yapılmaya başlamıştır. (Strabon-24, XIV, XVI.) İçten olunmayış, gerçeğe uyulmayış, insanca acımadan yoksun oluş, dostluktan ve.. adaletten bir damla bile bulunmayış gibi nedenlerle, "Res gestae"nin içinde doğrudan doğruya geçmeyen ama sözü edilen işlerin iç yüzünü gösteren olaylar çoktur. Bunlar Augustus'un kaleme aldığı bu belgeyi ne denli sakınarak kullanmak, yorumlamak gerektiğini bugünün tarihçisine buyurur.

Yukarıda kısmen gösterdik ki Mısır seferi diye XXVI. bölümde övündüğü şey, aslında Mısır Prefectusu Cornelius'un kişisel girişimidir. Bu adamın Mısır'da biriktirdiği paradan çok bu kişisel girişimini, Augustus nefretle karşılamıştır. Onun (Sitzungsberichte Königl. Preuss. Akad., 1896, I, s. 476'da yayımlanan bir hiyeroglif yazıtına göre..) yaptığı işler ve kazandığı zaferler için Mısır'da kendi adına diktirdiği yazıtları (İÖ 28'de) Augustus bağışlamıştır. İspanya savaşlarına başlamadan önce çok ustaca propagandalarla ilkin Roma kamuoyunu, sonra Senato'yu işe sokmuş; aslında çok değerli şiir, düşünce ve silah adamı bir yiğit olan Cornelius Gallus'u, kendi kendisini öldürmek zorunda bırakmıştır. Başka bir nokta daha var: Augustus, XI. bölümde, doğudan İÖ 19'da döndüğünde, kendisini "Konsül Q. Lucretius'la birlikte ve Senato kararıyla, pretorlar, tribünler, ileri gelen kimselerin Campania bölgesine dek gelerek karşıladıklarını" ve "bu onurun o zamana dek kimseye verilmediğini" böbürlenerek söylerken gerçeği yansıtmamıştır. Konsül olarak adı geçen Lucretius, henüz kesin olarak bu görevde değildir. Bundan başka bu karşılama, aslında bir halk çocuğu olan, Halk Partisi'nden Egnatius Rufus adlı bir senatörün konsüllüğünü önlemek için Augustus'a başvurmaya koşan soyluların manevrasıdır. Augustus, Soylular Partisi'nin bu oyununu desteklemiş, Q. Lucretius, Vespillon'u konsül seçtirerek Rufus'u açıkta bırakmıştı.

Bu oyunlara, hatta bu acımasızlıklara neden olan şey, korkunçtur: Rufus kendi girişimiyle, mahallesindeki halkın başına gelen yangın dertlerini önlemiş, hatta yangın çıktığında, bütün Roma halkının yardımına koşmuş adamdır. Bütün toplumun mutluluğunu arsa ve ev karaborsasına feda edecek denli düşmüş; arsa ve ev kiralalarını artırmak için bu yangınları söndürmemeyi alışkanlık edinmiş olan soylular (yani zengin, uydurma Senato Meclisi üyeleri), o zamanki iktidar partisi, bu önleme çok kızmış; halkı devrime götüren demagoji suçuyla Rufus'u yok etmek istemiştir. Halk, buna karşı Rufus'u temsilci seçmiş ve ona senatör olma olanağını vermiştir. Rufus İÖ 19'da konsüllük için adaylığını koyunca (kendi sınıflarından başkasına bu yeri uygun görmeyen) soylular buna şiddetle karşı çıkmışlar; bütün Roma'yı yeni ve kanlı bir ayaklanmaya sürüklemekten çekinmemişlerdir. Augustus, daha İÖ 26'da, Rufus'un soyluların haberi ve onayı olmadan ama bir karşılık

beklemeden yaptığı yangın söndürme işini beğenip onu kurtaracak yerde, şiddetle eleştirmiş, böylece halk hizmetlerinde yapmaya çalıştığı reformla çelişkiye düşmüştü. Kendisi, devlet hesapları için; Agrippa su işinde, aynı çalışkanlığı göstermemiş miydi? Ama Soylular Partisi'ni hoşnut etmek için bu halk hizmetini yok etmeye razı olmuş; Rufus'u ilkin eleştirmiş, sonra da konsül olmasını engellemiştir.

İlginç olan ve Augustus'un o zamanki ruhsal durumuna geniş, biraz da kızıl aydınlık serpen nokta şudur: Augustus, Rufus'un yerine kendisini aday gösteren yılışık kitlenin önerisini kabul etmemiş; ama daha kötü bir şey yapmıştır: Gelen kurul arasında bulunan ve ünlü 42 yılının (Caesar'ın ölümünden iki yıl sonraki iç savaşların olduğu, kara listelerin düzenlendiği acımasızlıklar yılının...) tutuklularından, yukarıda sözünü ettiğimiz Q. Lucretius soyluların adayıdır. Soylular, halk dostu Rufus'u seçtirmemek için halk yığınını toptan öldürmeyi bile tasarlamışlardı. İşte bu öldürü çetelerinin keyfi uğruna Augustus, (42 yılında, üstündeki Triumvirlik yetkisinden yararlanıp ve Comitiaların görevlerini üstlenerek kendi eliyle mahkûm ettiği adamı) konsül olarak seçtirmiştir! Bu işte kendisinin soylu bir jestini görmek isteyenler, Senato'nun amacını ve Lucretius'un, o zaman için, yalnızca soylu olmaktan başka, tek bir sivil çekiciliği bulunmadığını unutmuşlardır. Halkın işini kolayca parasız görme ilkesini yıkan bu darbe ve koruma; senatörleri, soyluları haram yeme, haram para ve varlık edinme, her şeye karşın zevk, rahatlık ve lüks içinde yaşama yolunda kışkırtma değil midir? Eski Cumhuriyet geleneklerine dönmek bu mudur? Bütün bunları yapan Augustus'un, halkın hizmetinde olan devlet adamlarına, görevlilere ve memurlara işlerini daha ciddi, daha dürüst yapmalarını salık vermesi, insana yılgınlık veren bir soğukkanlılıktı ki, bütün Augustus'u tanımaya, bu bile tek başına yeter!

Augustus, davranışının çirkin olduğunu çok iyi biliyordu. Bu nedenle de hiçbir şey vermediği orta sınıfın, Rufus'a uygun gördüğü bu kötülükten dolayı kendisine nasıl davranacağını hesaplamış; başarı ve neşeden coşan soyluların Roma'da hazırladıkları, tanrılara yaraşır karşılama töreninden ve böylece sözde seçimde yendikleri Halk Partisi'ni ayrıca yok etmek istemelerinden korkarak, bir gece gizlice Roma'ya girivermişti. Çevresindekiler ve tarihçileri (günümüzün araştırmacıları bile) bunu bir alçakgönüllülük belirtisi diye görmüşlerdir!

Üçüncü bir olayı da anlatalım; bu, "Res gestae"deki yazıtlara ruhbilimsel bakımdan olağanüstü bir aydınlık verecek niteliktedir: Makedonya Valisi M. Primus, komşu ve Barbar boylardan biri olan Odriseslere karşı ufak bir sefer hazırlamayı kendi yetkisi içinde ve o andaki koşulların gerekli bir önlemi gibi bilmiş, harekete geçmişti. (İÖ 23'te.) Halk hizmetleri, devlet sorumluluğu, yurttaşlık bilinci ve onuru konusunda bir damla uyanıklığı, utanması bile kalmamış olan o zamanki iktidar partisi (Augustus'un yarattığı Senato), Primus'un bu hareketini kendi yüce gücüne karşı bir saldırı saydı ve Makedonya Valisi'ni yüksek mahkemeye verdi. Halk Partisi'nin önderi olan Mureno ve Fannius Cepion, bunu yersiz buldular ve valinin savunmasını üstlendiler. Mahkemenin sonucu, tümüyle Augustus'un tanıklığına bağlı kaldı. Her iki taraf da onu çağırılmayı düşünmüyordu. Ama o, soyluları hoşnut etmek için kendiliğinden Forum'a gitti; zavallı Primus'u yok edecek yolda tanıklık yaptı. Onun bu davranışından sonsuz bir umutsuzluğa ve öfkeye kapılan Halk Partisi'ni büsbütün yok etmek içinse, bu tanıklığın hemen ardından Augustus'a karşı bir takım uydurma "suikast" haberleri birbirini kovaladı. Her haberden sonra da Halk Partisi önderlerinden ya da üyelerinden yeni yeni kurbanların ortadan kalktığı görüldü. Augustus'un Caesar gibi öldürüleceği yolundaki bu haberler, iç savaşların Roma'yı sardığı dönemlerin yabanılığını ve alçaklığını yeniden yarattı. Böylece, halkın soylulara karşı cephesi, bir daha yekinememek üzere yıkıldı. Bu

yıkılış, Roma'da Cumhuriyet'in silinmesini ve mutlak hükümdarlığa benzeyen bir yönetimin kurulmasını, önlenemez bir duruma getirmiştir.

Augustus'un bu yeni kanlı hizmetine soylular sınıfının ödülü korkunçtur: Soyluların karargâhı durumuna sokulan Senato, ne zaman isterse o zaman, Büyük Meclis'i, kendiliğinden toplama ayrıcalığını Augustus'a büyük minnetlerle sundu! Biliyoruz ki bu sunulan şeyin resmi olmayan adı, "diktatörlük kaydıyla sürekli konsüllük"tür! İnsan, bu acımasızlıkların, vicdansızlıkların; bu ikiyüzlülüklerin nedenini merak ediyor ve kendi kendine, "Kara listeler (proscriptions), idamlar, ayaklanmalar dönemi bitmiş olduğuna göre, bütün bu kargaşalığın asıl nedeni nedir?" diye soruyor.

O zaman, bütün oligarşilerin görünümü gözümüzün önüne geliyor. Gerçekten de, bütün oligarşilerin başı karışıklığa, ayaklanmalara, yasadışılığa, acımasızlığa, hırsızlığa, baskıcı yönetime dayanır. Böyle bir yönetimin niteliği şudur: Başı sıkışınca, eli altında bulunanlardan birini kamu kininin önüne atar, parçalanmasını seyrederek ve bu arada kendi dolaplarını çevirmek için hazırlıklarını tamamlar. Augustus'un; Cor. Gallus, Eg. Rufus, M. Primus konularındaki davranışının ruhbilimsel açıklamasını burada aramak gerek. "Res gestae"de Augustus'la Senato arasında geçen, geçtiği belirtilen onurla, rütbeyle, saygıyla, törenle ilgili bütün işleri de, bu ruhsal durumun karşılıklı belirtileri olarak almak yanlış olmaz.

"Res gestae"de, Augustus'un şöyle yukardan bir bakışla sözünü ettiği alçakgönüllülüklerin aslı, hep böyledir.

4'üncü bölümde Augustus, "Senato'nun onuruma yapılmasına karar verdiği birçok zafer alayını kabul etmedim," der. Augustus burada ele aldığı konuların iç yüzünü gözümüzden kaçırarak içtenliksizliğini bir daha gösterir. Gerçi, olay doğrudur; ama bununla anlatmak istediği ruh, gerçek değildir. Bunu anlamak için "Res gestae" konusundaki herhangi bir çağdaş incelemeyi gözden geçirmek yeter. Bunlardan J. Gagé (Mommsen'den sonra), bize kitabının sonunda bir "Augustus takvimi" sunar (s. 156-160). Bu takvimde adı geçen belgeler, örneğin "Cumes bayram günleri" dizelgesi ya da takvimi Augustus sağken hazırlanmış, onun onayıyla bir tapınağa yollanmıştı. Bu takvimde yıl, Augustus'un birinci kez konsül olduğu gün başlar. Yılbaşılar, Roma'da bütün yıl değiştirilmemiş; ama birçok eyalette yılbaşılar Augustus'a göre değişmişti. Senato'nun resmen zorlamasıyla, İskenderiye'nin Augustus tarafından ele geçirilmesi ve Antonius'un ölüm günü olan 1 Ağustos (İÖ 30) Mısır'ın yılbaşı olarak kabul edilmişti! Asya eyaleti, İÖ 86'da kabul ettiği bir kararla, Augustus'un doğum gününü (İÖ 63 yılının 23-24 Ağustos'u) yılbaşı olarak ilan etmişti.

"Augustus'un takvimi"nde görüyoruz ki, yılın bütün anma törenleri, anma tapınları, hemen hemen tümüyle, "tanrı Augustus"la ilgili yıldönümü günlerindeydi; bu günler, yıllık takvimi kaplıyordu. Daha sağken tanrılaşan Augustus, bunları geri çevirmemişti! Sextilis ayının adı değişmiş, Augustus olmuştu. Önemli bir nokta da, Augustus'un çok kuruntulu, günlerin iyi ya da kötü olduğuna, talihe çok inanır bir adam olmasıdır. Bu yüzden kendisiyle ilgili iyi dönümlerinin takvime girmesi düşüncesini kendisinin aşılması olduğunu belirten belgeler önem kazanmaktadır.

"Res gestae"de saf bir edayla sözü geçen başka olaylar da vardır ki, alçakgönüllülük ve özveri (feragat) tülüne sarılmışlardır; yukarıda anlattıklarımıza benzerler.

Augustus, "Res gestae"nin V'inci bölümünde, "Marcellus ve Arruntius'un konsüllükleri sırasında, Roma'ya döndüğümde, halk ile Senato beni diktatör yapmak istediye de kabul etmedim," der; doğrudur! İÖ 22'de, Senato görevini görkemli bir biçimde kötüye kullanmanın (buna rezalet de denebilir) ödül kılığındaki nedeni, yukarıda anlattığımız gibi, Augustus'un Primus'a vurduğu ölüm darbesidir. Augustus, bu kadar acımasızca ve

çirkin bir nedenle kendisine verilmek istenen "diktatörlük kaydı içinde sürekli konsüllük"ten utanmış, dahası, korkmuş; ama, daha önce, kişiliğini yitiren aynı kitlenin verdiği "yarı diktatörce yetki"den hemen yararlanarak, Primus'un yok edilmesi yüzünden çıkan ağır kargaşalıkları bastırma yoluna gitmiştir. Aslında, (Annonae yetkisiyle birlikte verilen ayrıcalıklar onu yarı diktatör; tarihçisi Dion'un dediğine göre (Dion, August, LIV, 1-2) diktatörden daha güçlü yapıyordu. XII'inci bölümde sözü geçen "olağanüstü Senato Kurulu"nun kendisine sunduğu "Cura Legum et Morum" ayrıcalığıysa, Rufus, yani Halk Partisi için verdiği ölüm kararının karşılığıdır.

Augustus'un büyük bir özenle belirtmeye, kuşaktan kuşağa geçirmeye çabaladığı nokta, Cumhuriyet'i, adaleti, yasaları her şeyin önünde tuttuğudur. Bizim "Res gestae"de adı geçen işler, insanlar ve Augustus'un bunlarla ilişkileri bakımından yaptığımız inceleme, onun bu iyi özelliklerinden önce, paraya ve kendi ailesinden olanlara her şeyin, herkesin üstünde yer verdiğini gösteren Romalı zayıflığıyla ilgili epey örnek vermektedir.

Örneğin Agrippa.. onun, bütün yaşamı boyunca desteği, ondan bir şey beklemeyen dostu, hocası ve komutanıdır. Başı ne zaman sıkışsa ondan yardım beklemiş, onun iyiliğiyle kör talihi yenmiştir. Oysa, yeğeni ve toy bir delikanlı olan Marcellus'un Agrippa'yı kıskanması, aşağılaması, gücendirmesi karşısında işe karışmamış; büyük dostunun kendi "legatus"u olarak Suriye'ye çekilmesine (İÖ 23) bir şey dememiştir. Dahası var: Agrippa gibi bir dostu değil, Marcellus'u yani toy ve kıskanç yeğenini, kendi yerine ön plana geçirmeyi (İÖ 22) doğal görmüştür. O denli ki, Marcellus ölmedikçe (İÖ 22'de), bir daha Agrippa'yla yakınlaşmamıştır.

Bu durumu bilen bir insan olarak, XXXIV'üncü bölümün sonunda, Augustus'un "...İktidarım daha çoğalmamıştı; benimle birlikte devlet bakanlığı rütbesinde bulunan arkadaşımın farkım yoktu," demesini "ibret"le okuyoruz! Bu arkadaşı; yeğeni, oğlu ya da Agrippa gibi, Macellus'un ölümünden sonra, onun karısı ve Augustus'un kızı Iulia'yı alan damadı, kısaca, ona en bağlı adamıdır! Roma'dan yıllarca ayrıldığı zaman bütün yönetimi eline teslim ettiği dost insandır! Bu insan, Mécèna ile birlikte, Augustus'a yapılmak üzere olan suikastı önleyendir. Böyle bir insanı seçirmesi ve sonra onunla aynı haklara, aynı güce sahip kılındığını ileri sürmesi, bunu da kendi adalet ve yasa duygularını belirtmek için yaptığını anlatması, şaşılacak bir ataklıktır.

Oysa, Augustus bu değerinde bir Romalıyı, kendisine bu denli hizmet eden dostu, kendisinden sonra yönetime aday göstermemiştir de oğulluğu Tiberius'u göstermiştir! Burada, bir daha, Augustus'un "Romalı" yönünü açılmış bulmaktayız: Pinti ve bencil adam! Onun için ilkin kendi ailesi, çoluk çocuğu; onların rahatı, geleceği ve güvenliği var! Ülkede en yararlı insan da olsa, dost ve arkadaş da olsa, yabancılar ancak onlardan sonra gelebilir.

Bütün bunlardan sonra; Corvinius Messala gibi bir insanın altı gün içinde geri verdiği Roma Valiliği'ni, en bunalımlı zamanda, işte bu dosta önermiş; Agrippa da bu öneriyi geri çevirmeyerek yurttaşlık ahlakının hangi düzeyde olduğunu bir daha göstermiştir. İşte bu eli sıkı, bu bencil, bu acımasız, diktatörden de güçlü zorba, kendi parasıyla yarattığı, satın aldığı Senato'yu; insanlığa, yine kendi güçlerinin, onurlarının yasal kaynağı olarak tanıtmaya çabalıyor.

Bundan dolayıdır ki; Augustus'un, onuruna yapılması kararlaştırılan birçok zafer alayını kabul etmemesi, rütbeleri, güçleri geri çevirmesi, içten bir alçakgönüllülükten, Cumhuriyet geleneklerine bağlı kalan davranışından ileri gelmemiş; bir politika oyununa perdelik görevi yapmıştır, diyoruz.

"Res gestae"de Senato söz konusu olunca, zamanımızın tarihçisi çok dikkatli olmak zorundadır. Augustus'un Senato'ya, onun verdiği adlara, rütbelere, onun uygun gördüğü

onurlara gereğinden çok değer yükletmesi çok ayıptır! Şaşırtıcıdır: Zorbaların egemen olduğu yerlerde acımasızlık ve keyfilik artıp ülke çöktükçe, zorbalar kendilerine dayanak görevi yapan kurumları, kişileri daha çok korur, daha çok parlatırlar. Augustus, Roma'da Senato'ya hem sayı, hem para, hem parlaklık bakımından ne denli çok önem vermiştir! 900 kişilik Senato'yu kurmak için geliri ("cens") ilkin 400.000 sestert olarak saptayan, böylece oraya istediği herkesi sokan odur! Sonra 1.200.000 sesterte çıkardığı bu gelire Senato'yu tasfiye eden, aradaki 800.000 sestertlik farkı kendi gelirinden ödeyerek (3) Senato'yu kendi ücretli adamlarının ya da kendine borçlu bir soylular sınıfının karargâhı yapan Augustus'tur! Bu Senato, efendisine bağlılığını göstermek yoluyla rahatını, ilerisini sağlamak isteyen insanlarla dolmuştu. Yerlerini, paralarını, erinçlerini hep Augustus'a borçluydular. Onun kurduğu "yönetim mekanizması"yla, kendilerine yapacak iş kalmamıştı. Augustus onlara, İtalya'nın, eyaletlerin en zengin, en verimli topraklarını, maden ocaklarını ucuzca ve hemen hemen sürekli olarak kiralayarak zenginleşmelerini, Hellenistik çağın Egesindeki bütün "sefahet"leri tadacak duruma gelmelerini sağlamıştı! Aldıkları bol paralar, Augustus'un sağladığı iç ve dış güvenle en iğrenç eğlencelere kapılan; servet, mal, cariye, odalık, iç oğlanı edinme zevkine dalan bu sürünün devlet ve ulus işlerini anlamaya, yürütmeye ne akılları, ne zamanları, ne de yetenekleri kalıyordu. Böyle bir kitle, en ufak bir nedenle, nasıl olur da efendisine en büyük onuru, unvanı uygun görmez?

Bu kitlenin, zamanla (ve yine Augustus sayesinde) tüylendiği bir gerçektir. Soylular (ve onlardan farksız duruma gelen sonradan görme zenginler) senatörlüğü yüksek bir para ve gelir koşuluna bağlayan kuraldan yararlandılar. Böylece, yasama yaşamı ve iktidar makamlarının bütün olanakları sonsuza dek ellerine geçti. Artık onlar; devrimden sonraki soyulmuş, yoksul, ancak efendilerinin yardımıyla senatör olma "cens"ını sağlayabilen döküntüler olmaktan çıkmışlardır. Kölelikleri, uşak ruhları değişmeksizin, zengin olmuşlardır. Paraya dayanan ve halk tabakasını güçsüz bırakacak olan her yolu önerebilirler; buyurabilirler bile. Bununla birlikte, bu öneri ve sözde buyruklar, Augustus'un istemiyle, yetkileriyle sınırlıdır. Önder ara sıra, eski Cumhuriyet gelenekleri vardır diye, Meclis'te bir takım tartışmaları, çarpışmaları hoş görür; onları kışkırtır bile. Örneğin; reformlar sırasında, bekârlık yasası dolayısıyla, Augustus'un önerilerine karşı çıkan büyük Roma hukukçusu Senatör Antistius Labeon'un durumu (İÖ 18'de) böyledir. Augustus, onun gelenekçi, onura ve akla dayanan bütün karşı çıkışlarını dinlemiş; ama sonuçta onunkiyle çelişen önerisini yine kabul ettirmiştir. (4)

İnsan, ona verilen rütbeleri, hazırlanan törenleri nasıl geri çevirdiğini belirten "Res gestae"nin ilk on beş bölümüyle, XXXIV. ve XXXV. bölümlerini, bu işlerin, bu işlere egemen olan ruhsal durumunun ışığı altında gözden geçirince, Augustus'un alçakgönüllülük örneği gibi verdiği, kendisinden sonraki kuşaklara örnek bıraktığını söylediği (VIII. bölümün son kısmı) davranışlarında, bu davranışları övmeye; putunu kendi yapıp kendi tapan insanın özelliğini buluyor.

"Res gestae"nin dış siyasetle, dış dünyayla ilgili bölümlerini de büyük bir sakinlikle okumak gerekir. Bunlar, "Res gestae"nin yedi ya da sekiz bölümündedir ve askeri seferler, siyasal hareketler, elçi ziyaretleri vb'dir (26-27'nci, 29'uncu, 30-34'üncü bölümlerde). Bunlarda da zaman sırasına (Res Gesate'deki yöntemin sonucu) uyulmamıştır. Ama nitelik bakımından bir ayırma göze çarpar. Çağdaş bilim, "Res gestae"den pek çok yetkili kaynağa başvurarak bu ilişkileri öbeklere ayırarak aydınlatmıştır.

Augustus'un uluslararası ilişkileri belirtmeye çalıştığı bu bölümlerde övünme, çoğu kez gerçeğin yerini almıştır. Bu övünmenin derecesini ölçmek için, Doğu-Batı durumuna kısaca bakılmalıdır.

Augustus'un zamanında, bilinen uygar dünya, iki büyük bölüme ayrılmış bulunuyordu. Batıdakine Roma egemendi; doğudaki bölümse, Silifkosları (Sélécides) İran'dan kovan ve Afganistan'dan Sibiry'a'dan, Avrasya'dan Mısır'a, Bizans'a dek büyük bir imparatorluk kurmuş bulunan Partların egemenliği altındaydı. Asya'nın taze ve devinir durumdaki güçleriyle boyuna yenilenen Partlar, Roma'nın (ister cumhuriyet, ister imparatorluk döneminde olsun) başına bela olan kavimdir. Denebilir ki Partlar, tarihe, Roma'yı Asya'ya sokmamak için doğmuş, beş yüzyıl bu amaç uğrunda çarpıştıktan, Roma'yı titrettikten sonra yorularak, görevi Sasanlılara bırakıp silinmişlerdir. Onların hangi bilinçle, hangi kinle ve hangi güçle çarpıştıklarını belirtmek için, "büyük" sanını alan Mihridates'i anımsamak yeter! Bir gecede, bütün Anadolu'daki 300.000 Romalıyı öldürten bu hükümdar, antik dönemde görülen doğu hükümdarlarının (Anibal'den sonra) gerçekten en tipik olanı ve dikkate değeridir.

Roma, Anibal'den sonra Kartaca'yı yok etmiştir; ama Mithridates'ten sonra bütün doğu, ayakta durmasını, doğudaki siyasal denklığı elde tutmasını bilen Partların egemenliği altında kalmıştır. Romalıların Asya'yı ele geçirmek ve bu denklığı kendi yönlerine bozmak için giriştikleri her büyük savaş (İÖ 53'te Crassus'un, İÖ 36'da Antonius'un savaşları) büyük yenilgilerle sonuçlanmıştır. Roma, özellikle Crassus'un yenilgisini, yitirdiği bayrakları, armaları bir türlü unutmamıştır.

Augustus, XXVI. bölümde, "Hiçbir boy gereksiz yere bizim tarafımızdan saldırıya uğramadı," der. Bu söz de her zaman için doğru değildir; özellikle para bulmak ve altın madenleri ele geçirmek olanakları olan yerler için (örneğin İspanya savaşları), ya da ticaret yolları işini düzeltmek için (örneğin Arabistan savaşları), Augustus'un savaş açtığı görülmüştür. Ama, onun devlet adamı olarak uyguladığı belki en güzel ilke, "savaş için savaş" yapmamasıdır. Gereksiz yere savaş açmayan ya da savaşı en az açan Romalı, Augustus'tur. Çağdaş bilimin de (G. Ferrero; cilt V, s. 32) saptadığı üzere o, barışı, Roma maliyesinin kalkınmasıyla ömrünün sonlarına doğru, bir tür gelenekçiliği ve yasalara saygıyı, siyasetinin üç ilkesi yapmıştı. Dış savaşlardan, bir serüven niteliğinde kaldıkça, hep çekinmiş ve tiksiniştir.

Bundan dolayı, XXVI. bölümdeki sözleri, büyük bir gerçek payıyla parıldayan seyrek yerlerden birisidir.

Şurasını hemen belirtelim ki, Augustus bu güzel ilkeyi, adalet ve insanlık duygusundan ötürü koymamıştı. Augustus, bütün ömrünce (bazı korkular ve boş inançlar bırakılırsa) duyguya yer vermemiş olan kuru Romalı tiplerinin başında gelir. Galatya kısmen bir yana kalırsa; ne Yunanistan'a, ne Mısır'a, ne Suriye'ye, ne Filistin'e, ne Bitinya'ya, ne Ermenistan'a, ne Partlara, ne Afrika'ya, ne İspanya'ya, ne Gallia'ya karşı uyguladığı yönetim; adaletten, sevecenlikten, insanlıktan kaynaklanmıştır. Augustus buralarda ve her yerde kuru, elisiki, bencil bir hesapçılıkla iş görmüştür. Onun böyle bir siyaset gütmesinin nedeni, bol para ve dolu hazine edinmek, Roma'nın ve Roma'da soyluların daha lüks, daha rahat bir yaşam içinde, daha çok oyun ve eğlence, daha çok haz ve keyif tatmalarıdır! Augustus'un ekonomi örgütünün amacı, Roma'da sonsuz harcama yapmak ve bunu, eyaletlere yükletmekti (Ferrero, V, 28). Bu örgüt, ne Augustus'tan önce, ne onun zamanında, ne de ondan sonra Roma eyaletlerini geniş görüşlerle yönetmeyi aklına getirmiştir. Uyrukların iyiliğini gözetken, genelin yararını amaç edinen tek düşünce, tek ilke, Roma'da bulunamaz! Aslında, Grek ve Roma yönetimleri, Duruy'nin de dediği gibi (His. Rom., 1907 s. XXI), bir siteyi kurmasını, çok iyi işletmesini bilmiş; ama bir imparatorluğu anlayamamıştı. Bir Selçuklu İmparatorluğu, hele bir Osmanlı İmparatorluğu göz önüne getirilirse, insanlığın genel gelişmesi ve uyruklar bakımından, ne Atina, ne Makedonya, ne Roma bu düzeye değil yetişmek, bu düzeyi

düşünmemişlerdir bile!

Bu durumda, bu ruhta olan Roma ve onu temsil eden insan, örneğin Yunanistan'da, İÖ 146'dan sonra (eski Grek yapıtlarını bir kurt gibi yemek ve iflas etmiş bir oğul gibi satıp savmak bir yana) tek kurtarıcı iş yapmamıştır. Yunanistan'ı, Atina İmparatorluğu'nun yıkıntıları altında; köylüleri, kentlere akın ederken; kentleri de, yoksulluğun körüklediği lüks, zevk, aç gözlülük, kumar alışkanlığı, birbirinin ayağına karpuz kabuğu koyma dolapları, anlamsız Grek bölgeciliğinin bütün pisliklerine boğulmuş buldular. Bekârlık ve borçluluk, yoksulluk ve savurganlık, bu işsiz güçsüz ülkeyi frengi gibi yemekteydi. Roma, bu uçurum yamacında bulunduğu, kendisinin kültür öğretmeni olan Yunanistan'ı kurtaracak yerde, bir tekme de kendisi vurmuş; uçuruma yuvarlamıştı. Çünkü bu dertlere siyaset ve iktisat bakımından umar bulacak yerde, Augustus'un bile, onu yalnızca "istediği şeyi yapmakta başıboş bırakması", elbet de uçuruma yuvarlayacaktı. Bu başıboşluk, ancak Yunanistan bütün eski yönetim koşullarını elde edebilirse, yani başka özgürlüklerle birlikte işe yarardı. Yoksa onu Roma tutsaklığı içinde başıboş bırakmak; onunla ilgilenmemek, onun o andaki dünya koşullarında yok olmasını seyretmek demektir. "Asya eyaleti"ne Roma'nın uygun gördüğü, belki daha da kötüydü. Orada ne yerli ve Hellenleşmiş kralların, ne Bergama Krallığı'nın başardığı tarihsel görevleri yapabilişti. Hellen kültürünün gelişmesi yolunda emeği yoktu; ülkeyi ve halkı tanııyordu. Bütün kaygısı, soymak, ülkede ne kadar altın varsa alıp götürmekti! Din, yaşayış, tarım olarak ne bulduysa ona dokunmadı; onlardan haberli bile görünmedi; böylece yok etmedi, ama buradaki toplulukları korkunç biçimde zayıflattı. Hele düşünce ve düşünce yaşamı adına eski krallıkların, cumhuriyetçilerin yaratıp sürdürdüğü her şeyi söndürdü.

Bütün Küçük Asya, onun elinde, hırsın ve açgözlülüğün açtığı sonsuz savaşlarla doğranmış gitmişti. Roma'nın getirdiği bu korkunç çöküntü ve dağılmanın üstünde iki baykuş tünemişti. Haydutlar ve Yahudiler (Ferrero. V, s. 183).

Sonuç olarak, Küçük Asya'da, Ön Asya'nın bu büyük kıtasında, birtakım kukla, gölge kralların elindeki gölge hükümetçiler kalmıştı; bütün bunlar, Part İmparatorluğu ile Roma'nın egemenliğindeydi. O Part İmparatorluğu ki, nitelik olarak çok homojen bir atlı kavimler dünyasına dayanmaktaydı. İşte böyle bir ortamda, Partlar gibi bir rakibe karşı doğu siyasetini yürütecekti. Augustus'tan önce, Ön Asya'da, hele Anadolu'da ne kadar Romalı komutan ve konsül görev yapmışsa; yalnızca dehşet, kıyıcılık, yokluk saçmışlardı. Bu nedenle de (Galatya ve Yahudilerin baş belası Herode bir yana bırakılırsa) kendisini seven bir kitlenin bulunması pek zordu. Bergama Krallığı'nın, varını yoğunu Roma'ya armağan etmesini unutmuyoruz. Ama bu davranış, Roma'yı bile şaşkınlığa düşüren ve başka bir örneği olmayan davranıştır; yarı deli, umutsuz, çocuksuz bir kralın tek başına verdiği bir karardır. Bundan dolayı da, Roma'ya karşı sevgi ve bağlılık işinde hesaba katılamaz. Partlar'ın hemen hemen aynı yaşam ve soy koşulları içinde yoğrulan geniş yurtlarıyla bu yurtların çevresindeki ülkeler, atlı uygarlığının bütün gereklerine uyan gelişmiş savaş yöntemleri sayesinde, yenilmez bir tehlike durumunda kalmaktaydı. Augustus'un çevresindeki şairlerle Crassus yıkımının acısı ve utancı içinde bunalan Roma, bu hastalıklı önderi Partlara karşı durmadan kışkırtmış; onun Part seferini, sanki körüklemişti. Oysa, Part seferinin bütün zorluklarını, bütün ters olasılıklarını bilen Augustus, kimileyin İspanya'ya, kimileyin Gallia'ya seferler düzenlemişti; denebilir ki Roma'yı; birtakım geri, dağınık, barbar komşulara karşı kazanılan zafercikler ve oralarda kurduğu yönetim örgütleriyle avutmuştu. Augustus, her şeyin üstünde yükselene dek, ne güçlükler çekmiş, nelere katlanmıştı. Bütün bir ömre mal olan bu kazançları, bir yanlış davranışın sonucu acı bir yenilgiyle tehlikeye düşürmek istemiyordu. Kendisinden çok üstün askerlik dehası bulunan Crassus'un ve Antonius'un örneklerini unutamazdı. Sonra,

Roma'nın gücünü de çok iyi biliyordu. Antonius, Kleopatra ile anlaşp bir doğu imparatorluğu kurma, başkentini Roma'dan doğuya kaydırma kararını verdiğinde, Roma ve Augustus tam bir güçsüzlük içinde kalmıştı. Uygur, bol nüfuslu ve zengin doğu, sonsuz olanaklara, sonsuz genişlemeye elverişliydi; oysa Augustus, "Üçler" anlaşmasıyla kendisine kalan verimsiz, güvenilmez, barbar ve az nüfuslu eyaletlerin kuru yazgısıyla sarılmış kalmıştı. On yıl, doğunun görkemli coğrafyasının Antonius'un elinde, 200 yıldır gelişen Roma varlığını eritecek duruma geldiğini, korkuyla görmüştü. Antonius kendisine, İtalya'ya saldırmak aymazlığını göstermese, Augustus'un, o korkunç oyuncunun ayaklanma üstüne ayaklanma, hainlik üstüne hainlik olan doğudaki devinimlerine karışması olanaksızdı. Actium bile (Antonius'un şaşkırtıcı yanlgıları, üzüntüye kapılmaları, Kleopatra'nın peşinden koşup gitmesi yüzünden kazanılmış) bir raslantı, bir talih savaşı olmuştu.

Bundan dolayıdır ki Partlar konusunda Augustus, tam bir sakınma ve çekinme göstermiş; işi hiçbir zaman savaşa vordırmamıştı.

Augustus dış siyasetten söz ederken, Ermenistan işini önemle ve övünerek ele alır: "Büyük Ermenistan'ı, kralı Artaxe'nin öldürülmesinden sonra bir eyalet haline getirebilirdim; ama, atalarımızın örneğine uyarak, üvey oğlum Tiberius Nero aracılığıyla ve bir krallık halinde Kral Artavasdes'in oğlu, Kral Tigran'ın torunu olan Tigran'a vermeyi daha uygun buldum," der.

Roma, küçük Ermenistan'ı, en küçük bir kaygı duymadan, kendisine bağlı bulunan Kapadokya'ya katıvermişti. Ancak, "büyük Ermenistan" Pompeius'tan beri krallık olarak bırakılmıştı. Sakıngan Pompeius, Partların buraya ne denli önem verdiklerini bildiği için, bir Romalıya pek yabancı gelen acıma görünüşü altında, Ermenistan'ı Kral Tigran'a bırakmıştı. (5) Augustus'un, Sezar'ın politikasına uymasa da, eski Soylular Cumhuriyeti'nin politikası olan (Ferrero, V, s. 192) bu geleneği yıkmak için Partlarla savaşı göze alması gerekti. Daha Sezar zamanında Partların yenilebilmesi için Roma'nın doğuda en aşağı 16 lejyonu bulunması gerektiği hesaplanmıştı. Gereken harcama hazineleri de ayrı! İÖ 27'deyse Augustus'un elinde topu topu 23 lejyon vardı. Bütün imparatorluk için bu, çok azdı! Ve yaşlı Roma'nın savunmasına ancak yeterdi. (Ferrero, V, s. 12.) Örneğin üç lejyon, yalnızca İskenderiye'nin iç güvenliğine bile yetişmiyordu (Strabon, XVII, I, 12, 797). Oysa İsa'dan önce 21. ve 20. yıllarda, ünlü Anadolu ve Surya gezilerine dek, bu geziler sırasında bile Augustus, kendisini böyle bir serüvene atılacak durumda görmemiştir (Ferrero, V, 191). İsa'dan önce 21. ve 20. yıllarda Augustus'un yaptığı bir blöftü; o, Ermenistan'ı basmaya hazırlanıyordu ve bunu gürültülü olarak yayıyordu.

Augustus'u bu hazırlığı yapmaya zorlayan neden, Ermenistan'daki hükümdar değişikliiydi. II. (kimilerine göre I. ve "büyük") Tigran öldüğü zaman, Roma'ya götürülmüş olan oğlu Tigran, hiçbir neden olmadığı halde Pompeius'a düşman olan Lucullus'un kayınbiraderi Claudius tarafından öldürülmüştü. Ermeniler kral olarak onun kardeşi II. Artavasdes'i seçtiler. Roma ile iyi geçinen bu insanı, Kleopatra'nın kini ve entrikalarıyla kabaran Antonius (Gagé, s. 131; Sandaldjian, II. s. 478-9) birçok hileyle yakalayıp zincire vurdurdu; sonra da İskenderiye'de öldürttü. Bunun yankısı, yakın doğuda ve hele Ermenistan'da uzun zaman sürmüş, Roma'ya karşı nefret ve güvensizlik aşlamıştır.

II. Artavasdes'in üç çocuğu Antonius'un tutsağı bulunduğundan, ülkesinde kalmış olan II. Artaxias kral seçilmiştir. Bu kralın Romalılardan nefreti, kuşkusuz pek büyüktü; bu nedenle Partların kralı IV. Phraates ile yakın dostluk kurmuş, onun bir tür koruyuculuğunu sağlamıştır.

Augustus, İÖ 30'da Antonius'u yenip Mısır'ı alınca, II. Artavasdes'in orada tutsak olan

çocuklarını (biri kız olmak üzere üç tane olması gerekiyor) görünüşte rahat ettirmek ve korumak; gerçekteyse, elinde tutu gibi bulundurmak üzere Roma'ya götürmüştü. Augustus, İÖ 20'de Anadolu'da çalışırken, Roma'nın düşmanı olan II. Artaxias'a karşı bir ayaklanma hazırlanmış görünüyor. (Sandaldjian, II, 492; Gagé, s. 131.) Ermenilerin bu sırada Roma'ya haber salıp Augustus'un yanındaki genç Tigran'ı kral olarak istemeleri, böylece Roma koruyuculuğunu yeğler görünmeleri, olağan değildir, hem de bu ayaklanmayı Roma'nın hazırladığını gösterir. Augustus, Roma'ya Ermenistan'ı katmaktan tümüyle ayrı olan bu işi benimsemeyi, Roma dünyasının kendisinden beklediği şeyler yüzünden çaresiz görmüştür. Üvey oğlu Tiberius Nero'yu bu işle görevlendirmiş; -Avrupalılara göre II. Tigran böylece Ermenistan'a gitmiş, Tiberius'un koruması altında Artaxates kentinde taç giymiştir.

Buna Partların karşılığı beklenmedik bir şey olmuştur: IV. Phraates, hem elinde bulundurduğu tutsakları, hem daha önce yenilen Roma konsüllerinden alınan bayrakları geri yolladığı gibi, Roma ile kesin bir anlaşma yapmak istemiştir. (Ferrero, V, 195.) Bu teslim oluşun nedenini, bugün aydınlatmak olanağı bulamıyoruz. Tarihçiler bunu Augustus'un çok talihli bir adam olmasına verirler. Ya da bunu o sıralarda Partları yönetenlerin (IV. Phraates, I. Phraataces...) değersizliğine, ölçsüzlüğüne vermek gerek. (A. Piganiol, His. de Rome, 1939, s. 237 ve Serisi.)

Bununla birlikte, III. Tigran'ın az sonra kopan (büyük olasılıkla, Partların hazırladığı) bir karışıklıkla öldürüldüğünü görüyoruz. (Sandaldjian, II, 496; Gagé, 131.)

IV. Tigran ve kız kardeşi Erato, Partların dostudur ve Roma'nın bütün çabalarına karşı, bu kralın Ermenistan'da kalması dikkate değer. Buna karşı Augustus, Partlar üstüne yürümeyi kesinlikle düşünmemiş; işi entrika ve anlaşma yoluyla ve çoğu kez olayın dışındaki bir aracı gibi çözümlenmeyi yeğlemiştir. Oysa, bütün anlaşmaya karşın, Ermenistan'daki bu oyunlarıyla Partların Roma'ya meydan okudukları açıktır. Görülüyor ki "Res gestae"de Ermenistan konusunda Augustus, işi abartmış, hele hem kendisini, hem Roma'nın iyi yürekliliğini gerçeğe hiç uymayan bir biçimde anlatmıştır. Burada yalnızca "Res gestae"yi kaynak olarak almak zorunda kalsak, ne duruma düşeceğimiz açıktır.

Yineleyelim: "Res gestae"de (zaman sırası ve doğruluk noktaları bir yana bırakılırsa) konu sırasıyla en iyi toplanan bölümler, bu dış siyasetle ilgili olanlardır. XXVIII. bölüm, koloniler işine ayrılan bir aralık gibidir; sonra, XXIX. ve XXXIII. bölümler, yine dış siyaseti yansıtır.

Augustus, bütün bu bölümlerde, hep hakka, yasallığa uygun işler yaptığını belirtmeye çabalar. XXV. bölümde en sivri nokta, bütün İtalya'nın kendisine, "kendiliğinden" bağlılık andı içtiğidir. Bu "kendiliğinden" sözcüğü yalnızca bir savdır, gerçek değildir. (A. Piganiol, His. de Rome, 1939, s. 215 ve gerisi.) Bu ant işini Augustus inceden inceye hazırlamış; dahası, zorlamıştır. Aslında bu "kendiliğinden" içilen antla XXVI. bölümün içeriği çelişkilidir. Görülüyor ki, "Res gestae"yi her zaman kendi özellikleri içinde ele almak ve aldanmamak gerekiyor; o her zaman, bir övünme dizelgesi olarak kalmıştır.

"Res gestae"de sırasız, eksik ve gereksiz olan şeyler konusunda verdiğimiz bu örnekler, amacı anlatmaya yetecektir sanıyoruz. Bu gereksiz olan yerler yanında, belgenin büyük bir eksiği vardır. O da Augustus'un devlet adamı olarak en büyük yanını aydınlatmaya yarayan reformlarıdır. Yönetimde, dinde, maliyede, ailede, toplum yaşamında, oyunlar düzenlemede, bağış yapmakta, askerlikte, eyaletler işinde.. yaptığı bu işleri biz başka kaynaklardan öğrenmek zorundayız.

Gerçi o, "Res gestae"nin VIII. bölümünde reformlarına değinir: a. Patriçiyenlerin sayısını

arttırmıştır; b. Üç kez Senato seçimi yapmıştır; c. Dört kez nüfus sayımı ("lustrum") yapmıştır; ç. Yeni yasalarla, gelenekleri canlandırmış; ataların, uyulmaz duruma giren geleneklerini ve kurallarını canlandırmak istemiştir; d. Kendisi, daha sonra gelenlere örnek olacak düzenler hazırlamıştır. Ama bu reformların ne olup ne olmadıkları bu satırlarla anlaşılmaz. Oysa bu reformlar onun suçunu bağışlatacak, adını sonsuza dek yaşatacak işleridir.

Ataların uyulmaz duruma gelen düzenlerinden, kurallarından birisi de "lustrum"du. Doğuşunda yalnızca sağlıkla, dinle ilgiliyken, sonuçta halkın ve Senato'nun zenginliğini anlamaya yarayan bu inceleme sayımı; nüfus sayımı bakımından tarihin çok yararlandığı kaynak olmuştur. Sonucu bakımından Roma'ya gelir sağlamaya yarayan bu sayımlardan, özellikle İÖ 8 tarihine raslayan ve VIII. bölümde "ikinci bir kez..." diye belirtilen lustrum, ancak "Res gestae"den öğrenilmektedir. (Gagé, s. 85.)

Onun bu sayımlarla, özellikle eyaletlerde güttüğü amaç, yalnızca kuru ve elisıkı bir maliyecinin Roma'ya para, vergi sağlamak isteyen ve bu istatistiklerden halkın sağlığı ve gönenci için en ufak bir sonuç bile çıkarmayı aklına getirmeyen sömürgecinin amacıdır. Gallia'ya yolladığı Licinus adlı azatlı kölesinin, o ülkeye bu sayımla birlikte götürdüğü vergi ve soygunculuk düzenini, tarihçiler Roma için "Germania tehlikesinden de büyük" diye nitelemişlerdir. (Ferrero, V, s. 279-280, not: 1 ve s. 289.)

Augustus'un bu bölümde adı geçen reformlarının en önemlisi, ahlakta yapmak istedikleridir. Augustus, çıkarı için Sextus Pompeius'un çok yakın akrabası olan Scribonia ile evlenmiş; o çıkarın ortadan kalktığını sandığı andaysa (İÖ 38'de) onu kovmuştur. Aynı zamanda, sonradan oğul edindiği Tiberius Nero'yu, karısı olan Livia'yı kendisine bırakmaya zorlamış ve onunla evlenmişti. Asıl kötüsü, Livia ile evlendiği sırada, kadın kendisinden üç aylık gebeydi! (V. Duruy: His., Rom., 1909, 359.)

Böyle bir insanın ahlak reformu yapması insana ürperti verir. Ama Augustus'un Roma kadını için yapmak istedikleri gerçektir, çok önemlidir ve bu reformu gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu reformun önemini anlamak için Roma'da kadının (iç savaşlardan sonra) düştüğü durumu kısaca anlatmak gerekir.

Hellenistik sanat ve uygarlık, yarı barbar bir kitle olarak bulduğu Roma ailesini çok değiştirmiştir. Kurallarının dışına çıkılmasına kesinlikle izin vermeyen; bükülmez bir kapalı çerçeve içinde yaşayan, amacıysa yalnızca evlenme yoluyla Romalı türünü üretmek olan eski ailenin yerini, utanmaz bir cinsel birleşme almıştı. Ne tören, ne dua, ne kayıt, evlenmeyi oluşturmuyordu; karşılıklı razı oluş, asıl olarak çiftleşmeye yetiyor; bu razı oluş yerine anlayışsızlık geçince de, çiftler ayrılıyordu. Birleşmede, hukuku ilgilendiren tek görünür şey, çeyizdi (drahoma). Kadını sürekli olarak elinde tutan vasilikten kalan tek izse, babası, anası, kocası bulunmadığı zaman herhangi bir vasi bulmasıydı. Bu dönemin soylu hanımında eksik olan; yalınlık, baş eğme, iş zevki ve namustu. Kadın, birçok özgürlük arasında namussuzluk özgürlüğünü de almıştı denebilir. Öyle bir özgürlük ki, sonunda ceza almaktan, boşanarak hemen kurtuluyordu. Evlenmeler, yurttaşlık görevi olmaktan çıkmış, güzelliğin, servetin, güçlü ailelere çatmanın gerektirdiği bir hesap işi olmuştu. Bu hesaplarında aldanılanlar hemen ayrılıyor, boyuna kadın değiştiriyorlardı. Çoğu kez de azatlı kölelerini odalık yapıyorlardı. Bu birleşmeler evlenme sayılmadığından, doğan çocuklar yasal çocuk sayılmıyor; bu da baba için (beğendiğini oğul edinme bakımından) ayrı bir kazanç oluyordu.

Çözülen ailenin kadınınu fuhuşa götüren nedenlerin başında, yoklukla lüksten oluşan bir karşıtlıklar bileşimi bulunuyordu. Ele geçirilen ve her biri Hellenistik uygarlığın kural tanımaz zevkine ve eğlencesine boğulmuş olarak Roma'ya geçen Akdeniz ülkelerinden; iç savaşların yıktığı, öbek öbek yok olmuş kitlelerin çoğaldığı Roma dünyasına o denli çok

fahişe, oyuncu, lüks eşya, karışık görenekler ve gelenekler yağıyordu ki, bunların arasında eski din bağlarını parçalamış olan Roma ailesinin kadını, sanki çırlıçiplak, şaşırılmış kalmıştı. Eski ataerkil (patriarcale) aile bağlarından sıyrılan Roma aile kadını, yeni ve sınırsız görülen özgürlüğü içinde ne yapacağını bilmiyordu. Aslında çalışma yaşamı, yaratma yaşamı bulunmayan Roma sitesinde; erkeğini elinden alan Yahudi, Mısırlı ya da Atinalı kokot; bu kadına örnek oluşturuyordu. "Yeşil zümrütlerle, Sur'un beyaz ve pahalı yünlerinden yapılmış kumaşlarla ya da ipek giysiler ve Kızıldeniz'den getirilen incilerle süslenen" bu yabancı ve düşük kadınlar; Roma'nın en yüksek aile erkeğini tutsak edebiliyordu. Evin, ocağın işlerine bağlı kalan Roma kadınına yalnızca alay ve aldatılma beklelediğinden, onların da bu oyuncu ve yabancı kadınların yolunu tutması pek doğal oluyordu. O zaman, ailenin alçakgönüllü geliri bütün bu lükse yetmiyor; kadın da kendisine lüksü sağlayan insanı arıyor; bulunca da tek engel tanımadan onun oluyordu. İç savaşlarda servetini batırılmış olan şövalyelerin, senatörlerin ailelerinde, gün geçtikçe batmak üzere olan bir geminin yıkımı beliriyordu. Bu ailenin kadınları, "kocalarının batan servetini ellerinde bulunduran yeni zenginleri; güzellikleri, öpücükleri, namuslarıyla ellerine almak, servetlerini kısmen olsun ellerine geçirmek yolunda kocalarıyla anlaşılıyorlardı". (Ferrero, V, s. 72.) Böylece fuhuş, soylu tabakanın hoş gördüğü garip bir alışveriş durumuna gelmişti. Bir zamanlar, namussuz kadını öldürme hakkı verilen koca, şimdi bu namussuzluğun ticaretiyle mutlu olmaya bakıyordu. Soylu ya da yüksek ya da yöneten tabakada bulunanlardan birçoğunun karısının satılık olduğu, Roma'da herkesin bildiği bir şeydi. Grachus kardeşlerin anasını yetiştiren Roma ailesinin düştüğü bu aşağılık durum, ne korkunçtur!

Erkeklerin de evlenme işinde kendilerini her türlü sorumluluktan kurtaran yolu tutmaları olağan bir şey olmuştu. Evlenme yerine, soylu aile kadınlarından birini ya da Roma toplumunda toplumsal bir değeri olmayan, bu nedenle çiftleşmesinden kaygı duyulacak bir sonuç çıkmayacak olan Suryalı, Yunanistanlı, İspanyalı dansözlerden, şarkıcılardan birini ya da şehvet oyunlarının her türlü öğretilerek yetiştirilmiş genç oğlanları seçmek, dünyaya egemen olan Roma soylu erkeğinin hiç kızarmadan yaşadığı gündelik bir yaşam olmuştur. Doğallıkla, çocuk sahibi olmamak, bütün bu toplumsal sapkınlıkların baş nedeniydi.

Çocuksuz, sorumsuz bu şehvet düşkünlüğü; Roma'da çarpışma ve savaşma isteğini ve gücünü kemiriyordu; yazın, "erotik" şiirleriyle toplumun çürüyüp dağılmasını, ahlak sınırlamalarından, erkeklik, yurtseverlik duygularından tümüyle uzak bir eğlence, bir sefahat mekanizmasının korkunç bir yayılmayla işlemlerini hazırlıyordu. Tibulle ve Properce gibi Latin şairleri, zamanımızın Pierre Louis'inde gördüğümüz Yunan "erotizmi"ni Roma toplumuna yayarken, bütünüyle askerlik ve savaş düşmanı bir anlatım kullanmaktan çekinmiyorlardı. Ne tuhaftır ki, Tibulle'yi koruyan, Roma'nın güçlü devlet adamı Messala; Properce'i koruyan da, Augustus'un en yakın dostu, akıl hocası Mécène idi!

Bütün bu çirkin işler, Roma'yı yönetenlerin geçmişe dönmek, geçmişi bütün gelenekleriyle yeniden yaşatmak istedikleri bir zamanda oluyordu. Geçmişi yaşatmak isteyenler, onu çürüten, dağıtan şiiri, insanı aynı zamanda koruyor, benimsiyorlardı! Bu çelişki, Roma'nın içinde çalkandırdığı ahlaksal bunalımı göstermeye yeter sanırım.

Bu bunalıma, bu bunalımı yaratan bütün uğursuz, olumsuz etmenlere karşı, Roma'da bir tepki belirdi. Bu tepkiyi oluşturan kamuoyu, sıradan değildi. Bir kez gerçek halk vardı ki, yıllarca süren iç ve dış savaşlardan dolayı, depreme uğrayan yerlerin korkusuna, yoksulluğuna ve umutsuzluğuna düşmüşlerdi. Bunlar yeni zenginlerin keyfi ve zorba yönetiminin bitmesini; düzen, hak, adalet ve refah döneminin gelmesini sağlayacak işler

bekliyor; bunu bir reform umuduna bağlıyorlardı.

Sonra Romalılığı kurtarmak isteyen idealistler, eski aile çocukları vardı. Bunlar azdılar, ama uyanıktılar; dünya egemenliğine uygun buldukları Roma'nın, içinde yuvarlandığı kararsız, renksiz, karaktersiz ve dinsiz durumdan kurtulmasını, yeni bir altın çağın açılması için tek umar kabul ediyorlardı. Bunun için de geçmişi, bütün kuralları ve büyüklüğüyle yeniden yaşatmak gerekiyordu. Bunun dinde, ahlakta, hatta şiir ve sanatta, geçmişten esinlenen bir reformla olabileceğini kabul etmişlerdi. Bir Vergilius, yıllarca ömür verdiği Aeneisini, işte bu kaygıyla hazırlayan idealistlerden biridir.

Devlet hizmetinde bulunanlardan bir bölümü de, içinde buldukları koşulların Roma'yı yıkıma götürdüğünü görüyor; onlar da bir reform istiyorlardı. Devletin ve ulusun varlığını tehlikeye koyan alçakları, yeni zenginleri, sonradan görmeleri, bütün gelenekleri hiçe sayan ahlaksızları yola getirmek için, bir temizliğe şiddetle gereksinme vardı; öyle bir temizlik ki, bu kötülerini örnek alabilecek olan senatörleri, şövalyeleri ve ailelerini etkisi içine alsın.

Böylece, her bakımdan toplumu ayıklamak üzere bir ilke ve kurallara aşırı bağlılık, bir temizleme akımı doğmuştu. Bu akım; özellikle Actium'dan sonra, bütün güçleri elinde toplayan ve Roma dünyasında eşsiz bir saygınlık kazanmış olan Augustus'a yöneliyordu. Augustus'un reformları, kendi isteğinden çok çevresinin baskısından doğmuştu, denebilir. Yukarıda aile ve kadın konusunda reformlar yapacak olan bu Augustus'un gönül ve ahlak düzeyini gösterdik. Bu düzey dolayısıyla değil midir ki, Augustus'un kendisinin, (sürgün gibi) en şiddetli önlemleri almak zorunda kaldığı, hafifmeşreplikleriyle ünlenen kızları yetişmişti! Bu durum, ailede reformla çelişkiliydi; aslında İtalya, iç boğuşmalardan sonra baştan başa çelişkilerle çalkalanıyordu: Toplumsal yaşamda, Latin ilkeleriyle Grek ve doğu ilkeleri arasında karşıtlık; devleti bir egemenlik aracı bilenlerle onu bir kültür yüksekliğinin yarattığı ince araç bilenler arasında karşıtlık; Roma'daki askeri Cumhuriyet'le tüm-güçlü (kadir-i mutlak=omnipotent) imparatorların ve kralların elindeki Asya uygarlığı arasında karşıtlık! (Ferrero, V, 79.)

Sezar'ın moda durumuna getirdiği, kopya, bunun için de aşğılık maddeci ve dinsiz Epikürcülüğün çömezleri olan sonradan erme ve görmelerle, Stoacılığın ve Pitagorasçılığın avuntusunu benimseyen büyük halk kitleleri arasında karşıtlık vardı: Boğazına dek aşğılık duruma batmış, iflas etmiş (İskender'den sonraki) Grek ve Ege dünyasından kopya edilen Epikürcülükle Stoacılık çarpışıyordu. Bu çarpışma, Pitagorasçı anlayışın yardımıyla Stoacılıktan yana desteklenmişti. Epikürcülük, zamanın tanrısı kesilen insanın; Augustus'un yarattığı memurların, temsilcilerin (zenginlikten patlayan) dünyasını sarmıştı. Garip bir Pitagorasçı inançla gücü artan Stoacılıksa "Safılaştırmacılığı" (Puritanisme) doğurmuştu.

Augustus, reformlarına bu Safılaştırmacıların baskısı altında başlamıştır. Bunlar arasında Tiberius Nero ve Vergilius gibi soylular ve idealistler vardı; ama onulmaz kıskançlıkların kıvrandırdığı orta sınıf, çoğunluğu oluşturuyordu. Ötekiler kural tanımaz, dimdik zevke ve sefaya koşarken; yeni ve zengin soyluların lüksüne ve rahatına hiçbir yolla ulaşamayan bu kitle, bir yandan sonsuz yoksulluklarının, öte yandan inançlarının çitleriyle çevrelenmiş bulunuyordu. Böylece, "Roma'nın askerlik ve siyasetteki büyüklüğünün temeli dindir," diyen bir metafiziğin soylu duygularıyla kin, kıskançlık ve nefret duyguları, aynı Safılaştırmacılık kaynağından besleniyordu. Birey için aile duygusu neyse, uluslarda geleneklere saygı odur. Bu saygı, aşğılık duygusu, korku, çıkar ya da tutkuyla şaşırmamış olan her olağan insanla birlikte doğan iyi özelliklerdendir. Taşkın bir bencilliğin ya da sert bir zorbalık yönetiminin sonucu, dağılmak üzere bulunan toplumun karşısında duyulan içten kaygıyla geleneklere saygıyı birleştiren güç Safılaştırmacılıktı. Bu

duygu ve bu kaygı, Vergilius'a Aeneis'i yarattırmıştı. Şair bu yapıtıyla, Roma'yı yükseltmek isteyenlere tarihin ve geleneğin bir dayanağını armağan ettiğine inanıyordu. Aslında dağılmak üzere görünen Roma'nın geçmişteki büyüklüğüne duyulan özlem, o dönemde pek açıktı. Toplumun her işinde bu özlemi görebiliyoruz. İtalya'da büyük, klasik Avrupa Rönesansını yaratan güç, işte bu özlemde. Bugünün Türkiyesinde, bu geçmişteki büyüklüğe özlem, mimarlıkta "Yeni-Türk biçemi" yaratmış, yazında halk şiirini ön plana geçirmiş, Osmanlı döneminin "Türk Ocakları"nda Türkçülük devlet siyasetinin belkemiği yapmıştır. Roma'da bu özlem, "eski biçem"deki sanatı yaratmış; sıra sıra bunalımlar, göçüşler bütün toplumda (yalnızca büyük, yalnızca güzel, yalnızca sürekli parçaları yaşayan ve gözükten) geçmiş dönemin bu özlemini körüklemiştir.

Şu ünlü "Üçler Meclisi"nin kanlı üyesi, Philippi savaşının beceriksiz komutanı, deniz savaşlarının korkak ve yeteneksiz amirali, bir zamanlar "Velletri tefecisi" diye anılan Caesar'ın alay ve acıma konusu olan yeğeni Augustus, işte bu büyük özlemin odağı olmuştur!

Pitagorasçı felsefenin etkisiyle Roma'da bir söylence yayılmıştı. Vergilius'un ve Varron'un, yayılmasında büyük katkılarının olduğu bu söylence, yakında "altın çağ"ın geleceğini müjdeliyordu. Bu çağın geleceğiyle avunan halk, Mısır'ı beklenmedik bir kolaylıkla ele geçirerek hazinelerini Roma'ya aktarmış, rakiplerini (büyük talih eseri olarak) temizlemiş olan Augustus'u, "beklediği kahraman" diye karşılamıştır. Bu hazırlanmış "kamuoyu"nun içine giren Augustus; umut, acı, sevgi, güvenle dopdolmuş bu toplum vicdanının kucaklamasıyla, zaferlerden sonra komutanlara gelmesi doğal olan güven havası içinde yıkanmış, kirli geçmişinden arınmıştı denebilir. Başka türlü, ("Res gestae"de izlerini bulamadığımız) o büyük reformları gerçekleştirmeyi nasıl göze alabilirdi? Bu arınmaylıdır ki Roma'yı yeniden korumaya heveslenmiş; "kamuoyu"nun duraksız gösterileri, üstelemeleri ve dürtüklemeleriyle birçok eylem, yasa ve reform yapmıştır. Ama ne yazık ki, bu reformlarda çelişkilere düşmüştür. Örneğin "Lex Iulia de maritandis ordinibus" adıyla zamanımıza ulaşan aile reformunda, Augustus bir yandan yapmış, bir yandan yıkmıştır.

Böylece, bir yandan eski Cumhuriyet geleneğine dönme heveslisi görünmüş; öte yandan ruhunun ve döneminin doğal dürtüklemeleriyle o geleneği çiğnemiştir. Bekârlık konusundaki yasa, evlenmeyi, yaşı 60'ı geçmeyen erkek, 50'yi geçmeyen kadın için zorunlu kılmıştı. Yasanın iyi ve insanca yönü, odalık konusuyla, tutsak ve köle kadınlar konusunu ele alması; Romalı erkeklerle azatlıların evlenmesini yasal görmesiydi. Ancak, bu devrimci duygu, onun Roma soyluluğuna aşırı bağlılığına uymazdı. Bu soyluluksa, halkın Roma ailesine girmesinden tiksiniyor ve bunu, Romalı aile kızlarının aşağılanması sayıyordu. O zaman Augustus, hem devrimi yürütmüş olmak, hem de soyluları kışkırtmamak için şu yolu buldu: Senatörlerle onların çocuklarına ve torunlarına azatlılardan çocuk sahibi olmayı yasakladı; geri kalan bütün yurttaşları özgür bıraktı. Romalı aile kızlarına ya da kadınına odalık olmayı kesin olarak yasak etti. O zaman; yalnızca bu yasayla üç sınıf kadın kabul edilmiş oluyordu:

1. Namuslu Roma kadını. Bu, evlenmelerin en önemli ögesi gibi görülüyordu; ancak yasal eş olabilirdi. "Ingenuae honestae" bunlardır.
2. Özgür kadın. Evlenmede, orta sınıfı oluşturuyordu. Bu sınıf, hem evlenmeye, hem odalık yapmaya elverişliydi. "Libertae" bunlardır.
3. Fahişeler, arabulucular, kadın tellalları, bu tellalların azat ettiği kadınlar ya da kızlar, kocalarına ihanet eden kadınlar, oyuncular, dansözler. Bunlar ve benzerleri, evlenmenin "plèbe"i sayılmaktaydı. Bunlar ancak odalık yapılabilirdi ve yasal eş olamazlardı. Augustus, bu sınıfları kurup aralarında bu setleri yükselttikten sonra, evlenmeyi özgür

birakan devrimi yaptığını umuyordu. Bu koşullarda evlenme, özgür sayılabilir miydi? Bunu kendisi de anlamış olacak ki ortaya bir yığın ödül, bir yığın da ceza koydu! Örneğin, evli yurttaş, kaç çocuk sahibiyse, yasanın konsül olmak için istediği yaştan o kadar yıl önce konsüllüğe adaylığını koyabilirdi. Evlenen kadına eşit yurttaş gibi bakılır ve hemen vasilik altından çıkardı. Doğuran kadına bir tür nişan verilir, üç nişan alan, erkeğinin yetkesinden kurtulurdu.

Bunları yaparken, amaç olarak göstermeye çalıştığı "eski Roma Cumhuriyeti'ne dönüş" bir yanda kalıyordu; üç çocuk doğurunca kadın erkeğinin buyruğundan çıkıyor; evlenince de aile denetiminden kurtuluyordu. Bunlar, Augustus'un, kendisini örnek vererek güçlendirmeye çabalar görüldüğü (çünkü, Mécène gibi bir dostunun güzel karısı Térentia ile ilişkisi olduğu söylenirdi; kendisi bir zamanlar Livia'nın âşığı olmuş, sonra da Roma yasasına ve geleneklerine aykırı olarak, onunla evlenmişti) ataerkil Roma toplumunun yıkımı demektir. Bu durum karşısında, kadınlar evlenmeye can atsalar bile hangi erkek evlenmeyi göze alabilecekti?

Augustus, bu evlenme işinde başka bir devrim daha yaptı; bir vasiyetnameyi yerine getirecek olanlara, o vasiyetname dulluk ya da bekârlığı buyuruyorsa, buna başeğmeme hakkını tanıdı. Vasiyetnameyi bırakan baba ya da vasi evlenme işini önlüyorsa, vasilik altındakilerin, "Pretor"a başvurularıyla bu önlemeyi kaldırtmak hakları tanınıyordu. Bu, o zamana dek Roma hukukunun, bir din buyruğu ya da yasağı gibi saygı gösterdiği, dokunmadığı bir noktayı, vasiyetnameyi zorluyordu. Yani, burada da çelişki, gelenekle istek arasında çarpışma vardı.

Hele azatlılara verdiği özgürlük ve olanakla, patronların yetkesini birden sıfıra indiriyordu. Oysa kendisi bu yetkenin canlı bir gardiyanı, bir örneği olduktan başka; Roma toplumu, sınıfların gerçekten var olduğu ve inanılmaz bir nefretle ve acımasızlıkla çarpıştığı bir dünyaydı. Bu dünyada böyle bir yasa, gerçek bir devrimle eş değerdi. Yeni yasayla, kocası ölen bir kadın, bir yıl; kocasından boşanan kadın, altı ay sonra yeniden evlenmek zorunda bırakılmıştı. Oysa Roma hukuku, böyle bir konuyu, zina denli günah ve ayıp sayardı. Augustus burada da gelenekle çarpışıyordu.

Roma'nın önemli yasalarından biri de, vasiyetname sonucu bağışlarla ilgiliydi. Dostlar dostlara vasiyetnamelerinde kesinlikle bir şeyler bırakırdı. Örneğin Vergilius öldüğünde, on milyon sestertlik servetinden dörtte birini Augustus'a bırakmıştı. Augustus yeni "bekârlık" yasasıyla ve genel çıkar adına, hem eski Roma hukukunu, hem de ölenin son isteğini tanııyordu. Bundan daha kötü ne olabilirdi?

Bunların yanında Augustus, kadınların drahoma işini düzene koydu. O zamana dek erkek, karısının drahomasını ne isterse yapabiliyordu. "Lex de adulteriis" ile satmak ya da başkasına devretmek yasak edildi. Ailenin ekonomik yapısına bunun büyük etkisi olmuştur.

Fuhuşa karşı hazırlamak zorunda olduğu yasalar, hem fuhuşu önlemek, hem de Roma ailesini iki yüz yıldır kirleten kargaşadan kurtarmak istiyordu. Burada da devlet, Roma ailesinin başında bulunan insanın hakkına saldırmış oluyordu. Bu yasa, eski ataerkil aile başkanına tanınan haklardan bir tanesini korumayı sürdürmüştür; fuhuşu yapan kadınla suç ortağını, suç ortaya çıkar çıkmaz öldürme hakkını! Bundan başka, kocanın da, karısının âşığını (evde yakalamak koşuluyla) öldürme hakkını tanıyordu; ama bu âşığın ya tiyatrocuya, ya şarkıcıya, ya da dansçıya ya da ailenin azat ettiği bir köle olması gerekti. Suç evde işlenmişse, kadın da yakalanırsa, onu da öldürme hakkı verilmekteydi.

Roma yurttaşı olan kadının zinası ortaya çıkınca, kocaya; koca davranmazsa, babaya, 60 gün içinde suçu Pretor'a haber vermek hakkı bağışlanıyordu. Koca ve baba, bu 60 günde mahkemeye başvurmazsa herhangi bir Roma yurttaşı bu işi yapabilecekti. Çünkü zina, bu

yasaya göre (Lex Iulia de pudicitia et de coercendis adulteriis), genel suçlar arasındaydı; tıpkı babayı öldürmek, kalpazanlık yapmak gibi!

Zina yapan erkeğin cezası, sonsuza dek sürgündü; mallarının yarısını da devlet zorla alıyordu. Kadın için bu ceza, sonsuza dek sürgün ve drahomasının yarısını, elindeki mülkün üçte birini devletin zorla almasıydı; ayrıca, evlenmek hakkından da yoksun bırakılıyordu. Evini zinaya araç yapan, karısının namussuzluğundan yararlanmak isteyen (6) ya da zina suçunun ortaya çıkmasından sonra da yanında alıkoyan koca, zina yapan erkek gibi ceza görecek.

Buna karşı; kadın, evlenmemiş bir kadınla ya da namuslu Roma yurttaşı olmayan bir kadınla ilişkide bulunduğundan dolayı kocasını şikâyet edemeyecekti. Erkeğin bu ikinci sınıf kadınla ilişkisi ortaya çıkarsa, karısını aldattığı için değil, başkasının karısıyla zina yaptığı için suçlandırılıyor, ceza görüyordu.

Augustus, bekârlık ve evlenme üzerine, İÖ 18'de çıkarttığı bu yasalarla (Ferrero, cilt V, s. 239, not: 1'de, yasaların çıkarıldığı bu tarihi dikkatle tartışır), Roma'yı kasıp kavuran zinaya ve bekârlığa, yani sorumsuz zevki ve şehveti arayan yaşam biçimine, iyi bir darbe vurmuş oluyordu. Roma ailesine sağlam temel, bu ailede Roma kentlisi olan kadına gerçek bir güvenlik sağlamış gibiydi. Bu yasalar, Romalı olan ama zengin bir çeyizi bulunmayan kızın, evde kalmasını da önlüyordu. Aynı zamanda, kurulmuş kadın-erkek ilişkilerini yasallaştırma fırsatı veriyor; azat edilmiş yığınla kölenin durumunu düzeltiyor; çocuk sahibi olanlara birtakım ayrıcalıklar ve umutlar veriyordu.

Bütün bunlar; özgür birleşmelerle, kötü ve eksik eğitimle, kötü dostlarla, erotik yazınla, büyük drahoma ya da çeyizle her çeşit ayıbı işlemeye haklı gibi bir duruma gelen aile kadınına akla, yasaya döndürerek yuvanın güvenini, dinginliğini sağlamayı amaç biliyor; kendi kendisine yetmeyen ailenin yardımına, yasa koşmuş oluyordu.

Bununla birlikte; yukarda işaret ettiğimiz haklardan başka, şu noktalar da vardı: Bu bekârlık ve evlenme yasası, tümüyle Roma kentlisini, onlar içinde de belli yeri olan yüksek tabakayı, yani zenginliği ve ünüyle çevresinde kıskançlık ve nefret uyandıran senatörleri ve şövalyeleri vuruyordu. Karaçalma ve kin dalgaları bu tabakayı boğabilirdi.

Yalnız bu görünüm bile, bu tabakayla o denli iyi geçinmek isteyen Augustus'un, bu yasayı hangi tabakanın zoruyla yürürlüğe koyduğunu gösterir. Bu yasaları, o denli çekindiği ve dostluklarını kazanmayı amaç edindiği soylulara karşı çıkarması; onun gelenekçi ruhuna uymaktadır. Soyluları temizleme ve güçlendirme yoluyla Roma'yı yeniden kurmaya yarayacak bu reformlar, Augustus'un yurtsever yönünü de aydınlatır. Onun bin kıvrım, bin maske arkasında gizlenen iyi, temiz bir yanını ortaya koyar sanırım.

Augustus, Roma'nın zengin soylularını böyle bir yığın zorunluk altına soktuktan sonra, onlara yeni, büyük ayrıcalıklar da verdi. Bunlar, Augustus'a göre, Roma soylularına ve Roma'yı yeniden kurmaya gerekli ayrıcalıklardı. Örneğin, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, devlet adamı (magistrat) olabilme hakkını, çıkardığı yasayla, 400.000 sestertten aşağı geliri olanlara kapadı. Böylece yoksul, orta halli yuttaşların yüzyıldır yararlandıkları olanağı ortadan kaldırıp; devleti, geliri ("cens"i) olanların, yani her nasıl ve ne araçla olursa olsun, zengin soyluların eline teslim etti. Zenginler ve soylular, asıl şimdi bu yasayla ve kimsenin ağzını açamayacağı bir yasallık perdesi altında, Augustus'un sayesinde, Roma İmparatorluğu'na egemen olmuşlardı. Hem de tek tehlikeye, tek sorumluluğa katlanmadan; bütün ayrıcalıkları elde ederek! C. Gracchus'un gerçekleşmesi yoluna can verdiği demokratik olanak ve buna dayanan Halk Partisi sonsuza dek yıkılıp gitmişti!

Augustus'un, bu bekârlık-evlilik-zina yasalarıyla birlikte çıkardığı "lüks yasası" (Dion'da bu yasanın adı: "Lex sumptuaria" diye geçer; Ferrero, V, s. 240, not: 1'den aktararak Dion,

LIV'üncü, kitap, XVI'ncı bölüm) ayrı bir reformdur. Sonradan görme ve yıkımları sömürerek gelişen zenginlerin, yoksul milyonlar karşısında, her türlü aşağılık yaşam biçimini hak bilen küstahlığını, Augustus bu yasayla önlemeye çalışmıştır. Roma kadınlarına, ipek giysiler giyme ve mücevher takma çılgınlığını hemen hemen yasak etmiş; soylu zenginlerin sınır ve utanma bilmeden, kendileri için oyunlar verme ve şölenler düzenleme konusundaki sarhoşluklarını kösteklemiştir.

Buna karşı oyun, gösteri ve giyim kuşam işleriyle uğraşan Pretor'a, bütün halka oyunlar ve eğlenceler düzenleme giderlerini üç katına çıkarabilme yetkisini tanımıştır. Bütün öteki çelişkilere ek olarak, garip bir halkçılık, (bu baskıcı soylular dönemi için) garip bir demokrasi biçimi, böylece, bu alanda oluşmuştur!

Bekârlık, zina ve lüks yasalarıyla aynı zamanda (yani İÖ 18'de), Augustus başka bir önemli reforma girişmişti. İç savaşlar dolayısıyla hemen hemen ele geçen herkes, özellikle emekli lejyonerler, senatör seçtirilmişti. Zorba Caesar'a ve çoğu asker olan yandaşlarına düşman soylular Senato'dan atılmadıkça, "Üçler Meclisi"ne rahat yoktu. Bunun için Augustus gibi öteki "Üçler" de Senato'nun kendi yandaşlarıyla doldurulmasına uğraşmışlar; senatörlerin sayısını dokuz yüze kadar çıkarmışlardı.

Augustus'un "Res gestae"de hemen her bölümde, kendisini onurlara ve rütbelere boğduğunu, kendisine akla gelen ve gelmeyen her gücü vermekte duraksamadığını sonsuz övünçlerle belirttiği Senato'nun aslı budur.

Büyük çoğunluğu (Caesar yöntemine göre) asker yani gereksinmeye uygun olarak toplanmış halk tabakasından olan bu senatörler; ayaklanmaya katılmış, önderin başarısını hazırlamış emektarlardır. Bunları önder, Roma'nın en yüksek, en paralı yerlerine yerleştirerek, Roma'ya egemen olan milyonerler durumuna erdirmişti. Ama, bu uydurma kitle içinden, örneğin İÖ 25'te Questorluk için yirmi aday bulunamamıştı (Ferrero, V., 94). Tek elden (mutlakçı) yönetimlerin yarattığı adam kıtlığını burada da görmekteyiz. Roma'nın seçim yöntemine dayanan örgütü, Augustus'un aylık ve yıllık ücret kuralını koymasına karşın iyi işlemiyordu. Bu, eski ayaklanma, öldürü ve yağma arkadaşları, ister herhangi bir devlet adamı, ister senatör olsun; Augustus'un artırdığı aylıklarını alıyor; etliye sütlüye karışmıyorlardı. Hele senatörler, önderin kendilerine sağladığı etkinliği, parayı bir kuştüyü yastık gibi başlarının altına alıyor ve.. uyuyorlardı! Toplantılara gelmiyorlar; gelirlerse konuyla ilgilenmiyorlar, konuşmalara can vermiyorlardı. Her türlü kararı Augustus'un vermesini, kendilerine de yalnızca sonucu bildirmesini ya da yalnızca oylarını toplamasını istiyorlardı. (Ferrero, V, 94-95.)

Augustus'un yarattığı böyle insanlardan toplanmış olan bu Senato'nun hangi değerde, hangi kimlikte olduğunu görmek için; İÖ 23-24'te Roma'ya gelen "Part Elçilik Kurulu" işi, ağır bir örnektir. Roma'nın o sırada dış konu olarak ele aldığı en çetin iş, kuşkusuz ki Partlarla ilişkilerin düzenlenmesiydi. Bu gelen elçilik kurulu dolayısıyla, Roma dünyasının beyni olup olmadığını göstermek, Senato'ya düşüyordu. Augustus'un (biraz sonra nedenleri üstünde duracağımız) bütün güçlerini birkaç yıl önce (İÖ 27'de) Senato'ya geri verdiği düşünülürse, Senato'nun kendi varlığıyla ilgili böyle bir fırsatı kaçırmamasını pek doğal olarak beklemek gerekiyordu. Ama, her biri ayrı ayrı köle ve kukla olan bu sonradan görmeler topluluğu; kendi hakkını, yetkisini kullanmayı aklına bile getirmede ve işleri Augustus'un yürütmesini diledi. Augustus, Partların kuruluşuyla yalnız başına konuşup barışa karar verdiği bu tarihte (İÖ 23) imparator olmuştu denebilir! Ona, kendi eliyle imparatorluğun temelini attıran Senato; para, rütbe, şehvet, lüks dolaplarına dalıp gitmiş; dış politikada artık bir işe yaramadığını herkese bildirmiş; bütün Roma dünyasının en önemli dış konusunu düşünecek ve çözecek zekâdan da, gözüpeklikten de, uygarlık yeteneğinden de uzaklaştığını göstermiştir. Cicero gibi büyük Cumhuriyetçileri

parçalayan ünlü "Üçler Meclisi", Senato'ya, işte bu türlü insanları toplamıştı. Roma'nın demokrasiyi gömmesi, insanlığa uzun yüzyıllar baskı yönetiminin en çılgın örneğini veren tek elden yönetimin, imparatorluğu yaratması işte buradan başlar. (7)

Romalı, tutucu, dindar Augustus; raslantıların yükselttiği yerinde, yani dünyaya egemen olan iktidar tahtında; Roma'yı sonsuzlaştırmak görevini üstlenince, Senato denen yüce mekanizmanın bu perişanlığını elbette görmüştü. Augustus'un, ilkin her şeyini borçlu olduğu Caesar yöntemiyle benimsediği demokrasiye benzeyen oligarşi yüzünden ele aldığı bu adamlar; "memur kafası" ve "tembellik" hastalığına tutulmuştu. Bu Meclis'te, iç savaşların darmadağın ettiği, her aşağılık durumu kabule hazır; aç, yılgın, piçleşmiş başka bir köle sürüsü durumunda soylular da vardı. Bu kıran artığı kitle, ilkin ne Augustus'a, ne de çevrelerindeki devrimci emekliler sürüsüne ağız açacak durumdaydılar. Bütün güç, iç savaşın utku kazanmış ortaklarında toplanmıştı. Ama yukarda, Questor seçimi dolayısıyla söylediğimiz gibi, adam gereksinmesi, Augustus'un eşsiz bir güce ulaşması sonucunda Roma dünyasında doğan dinginlik, soyluları yavaş yavaş kendine getirmişti. Devlet hizmetlerinde onlara da olanaklar veriliyordu. İlkin Caesar'ın demokrasiye benzeyen davranışlarına öykünen Augustus, birçok kaygı ve hesapla bu yolu bıraktı; soylularla anlaşmayı ve dahası, o partiyi canlandırmayı, politikasının asıl ilkesi yaptı. Oysa, Augustus (yani Caesar'ın oğlu ve soylu, herkesi ölümün kara listesine geçiren adam; şu ünlü "Üçler Meclisi" üyelerinden biri) için en ağır şey, soylularla barışabilmektir. Bu değişiklikte, özellikle İÖ 28-27'de, Augustus'un elinde topladığı olağanüstü yetkileri halka, Senato'ya geri verme işinde nelerin etken olduğunu uzun uzadıya aramayacağız. Çok önemli olan ve Augustus'un siyasal yaşamını damgalayan "Res gestae"yi ona bu böyle yazdırtmış olan bu değişiklik ve bunun etkenleri arasında, soylularla anlaşmak da vardı. Onlar, yedikleri darbeler ve düştükleri aşağılık düzey yüzünden çekinilecek bir güç olmaktan artık çıkmışlardı.

Bu etmenler arasında bir başkası da, onun bu soylulardan duyduğu korkudur. Birinci etmenle uzlaşmaz gibi görünen bu ikinci etmeni anlatmak için, Augustus'un kişiliğini, kendi konumu için düşünüleni, bu değişiklikten önce Augustus'un varmak istediği hedefi belirtmemiz gereklidir.

İkinci "Üçler Meclisi"nin sonuna dek (İÖ 31) Augustus, Cumhuriyetçilerce, yani soylularca, yalnızca zorba olarak bilinmişti. İÖ 31-30'de, Mécène ile Agrippa'nın bastıracağı suikast girişimini yöneten genç Lepidus'tu ve çevresindekiler soylulardı. (V. Duruy, His., s. 374.) Augustus, kendisi için bu türlü düşünen ve davrananlardan korkuyor; Roma'yı kurmuş olan tabakanın çocuklarıyla anlaşmayı, kendi amacı için temel saymaya başlıyordu. Kendisi aslında bir kentsoyluydu; bu nedenle de, Roma'nın kurucuları karşısında ancak silah elde kalarak üstünlük bulabiliyordu. Kendisine bu üstünlüğü sağlayan lejyonlar ise Perousa savaşları sırasında (İÖ 41-40), kendilerini bir parça bekleten Augustus'a karşı homurdanacak ve susturmak isteyen bir tribünü ırmağa atacak denli azmış bulunuyorlardı. (Duruy, s. 356.) Bu karışık, disiplinsiz ülkede, kendisinin çabucak babalığı Caesar'ın yanına yollanması kolaydı.

Caesar'ı öldürenler işte bu soylulardı. Bunun nedeni de, Caesar'ın imparator olmayı kararlaştırmış olmasıydı. Roma, dar bir toprak üstünde, az sayıda bir halk için bir yönetim mekanizması kurmuştu. Cumhuriyet olan bu rejim, yine az sayıda bir soylu kitlesinin elindeydi. Akdeniz çevresindeki utkular, bu yönetim alanını pek çok genişletince, ufak soylular sınıfının bütün bu alana yetmesi güçleşti. Sylla ve Caesar'ın yol açtığı iç savaşları buraya bağlamak gerekir. Olağan ve yasal olarak yönetilemeyen yerler, diktatörlükle yönetilmek istenmişti!

Augustus da bu yoldaydı; ama o, açık bir imparatorluk ve diktatörlük yolunu seçmeyecek

kişiliklerdendi. Bu kişilik, hiç de sanıldığı gibi gözüpek değildir. Bencil ve kuru bir akıl adamıdır. Hırstan ve gururdan çok, sonuca önem verir. Yapı bakımından sıtmalıdır; kansızdır ve kan hücumlarının sık sık tehdidi altındadır. (8) Bu yüzden zamanından önce yaşlanmış görünür. Bu yapıyla onun korkaklığı nasıl da uyuşur! Caesar'la, Antonius'la arasındaki ayrım büyüktür. İskenderiye'de Antonius'un kendisiyle dövüşmek isteyişini soğuk bir gülüşle karşılamıştır. (İÖ 30'da.) (9) Kendisini garip bir çocuk yerine koyan Cicero'ya, aylarca "Baba" diye yalvarmaktan çekinmemiştir. Bekletildikleri için kendisine karşı gelen, Tribünü ırmağa atan askerlerine karşı, (örneğin, bizim Yavuz'un yeniçerilere Çaldıran'dan az önce yaptığı gibi) öfke gösterip aşağılayamamış; gülerek sitemlerde bulunmuştur. Şu üç olay bile, bu hastalıklı adamın, korkak olduğu denli hesaplı, soğukkanlı, sakıngan olduğunu gösterir.

Bundan dolayıdır ki, Caesar'ın, Sylla'nın, Antonius'un yollarından bambaşka, ayrı bir yol tutmuştur. O, Roma'da kesin olarak, sıradan bir magistrat, hatta senatör görünmek istemiş; oysa eyaletlerde, bir kral, imparator ve de bir tanrı gibi tanınmaktan, öyle saygı görmekten çekinmemiştir. Kazıbilim bu konuda açık ve kesin örnekler verir. Örneğin, İÖ 31-28 arasında, doğu gezisinde Yunanistan'da basılan paralar üstünde, Augustus zafer arabasının içinde, ordusuna söylev veren imparator gibi ya da gemi mahmuzlarından yapılan anıtların (Colones rostrales) tepesinde tanrı Mars gibi ayakta; ya da, fildişi koltuğa oturmuş, sağ elinde zafer simgesi tutan bir Iuppiter ya da kendi ruhunun tanrısı (Lar) gibi, ya da tanrılar, kahramanlar gibi çıplak, dünya yuvarlağına ayağını dayamış, bir eliyle deniz zaferine işaret eden dümeni tutuyor durumda... gösterilmiştir. Kimi zaman da büyük din başkanının harmanisine sarınmış, Roma kentinin sınırını çizen sabanı tutuyor durumda temsil edilmiştir. Paranın her yere gidebildiği düşünülürse, bu simgelerin yapacağı sessiz propaganda konusunda bir düşünceye varılabilir. (J. Charbonneau: L'art au siècle d'Auguste, 1948, s. 7-8.) Bütün bu paralar üstünde darphane yöneticisinin (görenek olduğu üzere) adı yoktur; her şey imparator Augustus'u göstermektedir; aslında İÖ 27'ye dek, senato para bastıramamıştır.

Augustus, Paris'teki "Cabinet des Médailles" in ünlü ve büyük Cameosu ile Viyana'daki büyük Cameo'da da, Iuppiter durumunda gösterilmiştir. (E. Babelon: Le cabinet des Médailles, I, 1924, s. 102-103, ş. 17; J. Charbonneau, agy., 1948, s. 84.) Bütün bu belgelerde, Augustus'un arkadaşları hep tanrılardır. (Apollo, Diana, Mars, Venus, Mercurius...)

Halka ve Senato'ya olağanüstü yetkiler verdiği yıl (İÖ 27), Senato'nun kararıyla Augustus'un kapısına defne dalından iki çelenk konmuştu. Bunun biri kendisinin, biri de Apollo'nundu. Yani tanrıyla Augustus aynı işareti paylaşmaktaydı. Aslında Augustus'un Palatinus'taki çok yalın ama büyük olan eviyle Apollo tapınağı bitişikti; Augustus tarafından canlandırılan ünlü "yüzyıl oyunları", Capitolium'da başlatılıyor, bu tapınakta bitiriliyordu.

Augustus, İÖ 28'de, kendi türbesini yaptırmaya başladığı zaman, 82 tapınağın da onarılmasına başlandı (Saeculares Ludi); bu onarımlar ve bunlar gibi olan her türlü tören, iş, ulusal duyguların uyanmasına yarıyordu. Bu duygular uyanınca, bunu dönemin en parlak ününün çevresinde toplamak kolaydı. Bu yolda, aydın ve etkili olanların kıskançlığını uyandırmamaya çok dikkat etti. Dinin kendisine yönelen nimetlerini de, halkın kinini çekmeden sağlamak üzere çok güzel bir plan içinde yürüdü. Örneğin, ilkin ölümünden sonra tanrılaştırılan babası (Julia ailesinin yetiştirdiği kuşağı sürdüren Venus'la sevgilisi Mars'ın torunu olan) Caesar'a, İÖ 42'de bir tapınak adadı ve İÖ 29'da bitirtti. Bundan sonra Roma'da kendisine sunulan dinsel törenleri, onurları kabule yanaşmadı ama eyaletlerde (Yunanistan'da, Anadolu'da, İspanya'da, Gallia'da...) adına

tapınaklar yapılmasını, buralarda kendisine resmen tapılmasını hemen benimsedi. (10) Şairlerin kendisini bir tanrı gibi anmasını, sanat adamlarının onu Mercurius, Mars, Iuppiter olarak göstermesini sevinçle kabul etti. Her bakımdan düşman bildiği Lepidus'un (pontifex maximus) konumunu tuttuğunda, kendisine yapılan aşılamalara, önerilere karşın ("Res gestae", X. bölüm) seçilmeyi istememesi, bu sakınganlıklardan biridir. Göze batmayan bu ufak adımlar, Roma'da imparator tapınısını yaymak için ortam hazırlamıştı: Yurdu kurtaran ve tanrılaşmış Iulia ailesinin çocuğu, Venus'un torunu, Apollo'nun arkadaşı olan Augustus, Roma'da da tapınmaya uygun görülecekti! Kendisi de, bu tapınma konusunda en belirsiz ve olağan yolu seçti: O dönemde herkesin ruhuyla ilgili, kişisel, küçük bir tanrısı vardı: Lar! Kasabalarda, dörtyol ağızlarında tapınılan bu alçakgönüllü tanrıçıkların "Lares Compitales" adlı bir de törenleri yapılırdı. Augustus'un Ları, yavaş yavaş hepsinin yerini aldı (İÖ 14'te). Yedi yıl sonra da bir Senato buyruğu, bu göreneği kurallaştırdı.

Roma'da 265 dörtyol ağızı vardı; buralarda, halkın Larlarının Augustusunkini kucakladığı görüldü. Yani, yaşayan bir büyüğün tanrılaştırılmasına düşman olan Roma kamuoyunu ayaklandırmadan, daha sağlığında tapınılmanın yolunu buldu! (J. Charbonneaux, s. 10.) Sonuçta, ünlü "Augustales" adlı dinsel törene layık görüldü.

Bütün bunlar olurken, şairler, sanat adamları; Augustus'un orduyu ve halkı kendisine bağlayarak Roma'nın birliğini, büyüklüğünü kurmakta olduğunu, eyaletleri de tek bir inanç çevresinde birleştirdiğini yaydı. Asıl önemli nokta, başkalarının (örneğin Pers İmparatorluğu'nun) tersine, tanrı Augustus'un üst yanında, tanrılaşmış Roma'nın şanını yükseltmeleridir. Böylece, Romalı niteliği, Augustus'tan daha uzun yaşayabilmiştir. Görülüyor ki, Augustus kişisel egemenliğini, Cumhuriyet çerçevesinin içine kurmuş; geniş Roma dünyasının yönetimini sağlayan kişisel örgütünü (yani seçilenlerden başka, kendisinin atayarak yarattığı) bile bu Cumhuriyet görüşüne dayandırmıştır. Bu verdiğimiz örnekler, Augustus'un, içindekileri gizlemek ve onları (kimseyi ayaklandırmadan) yürütmek, gerçekleştirmek konusunda ne derece usta olduğunu gösterir.

Asıl sorun, Augustus'un niçin o derece güçlü olduğu zaman da bu derece sakınganlık göstermesidir. Bunun nedenini ilkin Augustus'un (yukarıda kısaca çizdiğimiz) yaratılışında, kişiliğinde; sonra da 19 yaşında siyaset ve iktidar savaşımına girdiğinden beri edindiği deneyimlerde aramalıyız. Bir kez Augustus, kendisinden önce, diktatörlükle bir tür tanrılaşan ve hemen yerin dibine fırlatılan Crassus'un, Pompeius'un, Caesar'ın ve Antonius'un başına gelenleri unutamamıştır.

Augustus'un büyük ayrıcalıklarından biri de, kuşkusuz, "Caesar'ın oğlu" olmasıydı. Gallia ayaklanmasının en tehlikeli başlangıcında onun Galler ülkesine gitmesi, yalnızca adından dolayı bile önemli etkiler yapmış, ayaklanmayı önlemişti. (Ferrero, V, 289.) Augustus, Caesar'ın öldürülmesiyle atıldığı savaşında "amaç için her şey yapılır" ilkesine bağlı kalmıştı. Bu ilkeyi uygularken Caesar'ı, Antonius'u örnek almış; arkadaş olarak Antonius gibi insanları seçmişti. Bu dönemin Augustus'u, gerçekten iğrençtir. Caesar'ın soylu ve Cumhuriyetçi tabakaya düşman olarak bunlara karşı olan bütün tabakaları tutan kentsoylu sınıfını temsil eden zorba yönetiminin yolunu tutmuştur. Savaşından ve beklemediği eşsiz utkudan sonra, başka bir Augustus'la karşılaşırız.

Bu Augustus, Caesar'ın yanlışlarını işlememeye son derece dikkat eder. Baskıcı ve sefih, ama Augustus'a oranla çok üstün bir asker ve savaşımçı olan Caesar'ı düşüren her şeyden çekinir. Örneğin, Caesar'ın tiyatrodan rapor okumasının ya da oyun bitmeden locasını bırakıp gitmesinin çevresinde (halkta ve soylularda...) bıraktığı çok kötü etkiyi pek iyi bilmektedir. Bundan dolayı da, en kötü oyunu bile "pulvinar" denen locasında, sonuna

dek, büyük bir ilgiyle seyretmeyi unutmamıştır. (J. Carcopino: La vie quotidienne à Rome, 1939, s. 243.)

Caesar'ın (niteliği baştan başa değiştirilmiş) Epikürcülüğe olan vurgunluğunu da benimsememiştir. Doğuştan yalın ve elisıkı olan Augustus, tutumluluğu savurganlığa, parlaklığa her zaman yeğlemiştir. Parçalanmasına göz yumduğu Cicero'yu bu yolda örnek edinirdi. Ailesi il kentsoylularından oluşuyordu. Tanıdığı soylular da hep geleneğe bağlı olanlardı. Bundan başka, toplumu çürüten ahlak bozukluklarını çok iyi görüyordu. (Ferrero V, 17.) Soğuk, ağırbaşlı, (Livia örneğinde olduğu gibi) zinasını bile sonunda nikâhla ödemeye çalışan Augustus; uğursuz günlerden, kötü raslantılardan yıldırdı; Suetone'un anlattığına göre, (Ferrero, La République d'Auguste, s. 58, not 2'den aktararak) İspanya savaşlarında, beceriksizliğini gösteren bir çekilme sırasında bir yıldırımın kurtulduğu için, Capitolium'daki Iuppiter tapınağını adamıştı! Bu Augustus'un, Caesar'ın Brutus gibi bir dost tarafından öldürülme nedenini çok düşündüğünü, bu düşünceler sonunda bu ölümü hazırlayan iktidar ve imparatorluk hırslarını ibretle anladığını kabul etmek gerek. Augustus'un, siyasal yaşamı boyunca, gösterişli, göze batan sanlardan, törenlerden, konumlardan çekinmesini, bunları hep bir tür alçakgönüllülük, bir istemezlik perdesi altında gizlemeye çalışmasını, bu noktalarda aramak doğru olur.

İÖ 28-27'de, Augustus'un, elinde topladığı olağanüstü yetkileri halka ve Senato'ya geri verdiği doğrudur. "Res gestae"nin bu kesiminde içtenlik vardır, ama hesabın üçte biri kadar! Yukarıda paralar, dinsel törenler ve benzeri uygulamalar örneklerinde, Augustus'un kesin egemenlikle ilgili eğilimlerini, tümüyle gizleyemeyerek açığa vurduğunu gösterdik. İşte bu sıralarda, konsüllük arkadaşının yönettiği bir suikast girişimi ortaya çıkmıştır. Arkasından da kendisini öldürmesine az kalan hastalığı gelince, özyapısını yukarıda çizdiğimiz Augustus gözüpekliliğini yitirmiş, iktidardan çekilmiştir. (Andre Piganiol: L'Histoire de Rome, s. 216-217.) Bu çekilmeyledir ki Roma'da baskıcı dönem çok zayıflıyor; Senato ve soylular güçleniyor; eyaletlerdeyse Augustus tanrılaşıyor. (Onun sık sık eyaletlere çekilmesi, biraz da bu durumla ilgili olacak.)

Yine bu sıralarda (İÖ 23-22'de), Roma'da Cumhuriyet geleneğine uygun olarak iki konsül, bir censor vardır. Ve Senato, yeniden para bastırabilmektedir.

Bu özgürlük dönemi, Roma'da ister istemez karışıklıklar yaratmıştır. O zaman kendisine diktatör ve ömrü boyunca konsül olması önerilirse de o tribün kalmayı yeğler. Halkla ilgili, dokunulmaz bir güç olan tribünlüğe, Senato'yu toplantıya çağırma gücünü de katar. Göze çarpmayan bu yeni ve büyük güç yanında, prokonsül olarak taşıdığı imperium hakkı sürmektedir.

Böylece bütün gücü, kimsenin gözüne batmadan elinde tutmasını bilmiş ve İÖ 19'da, bu güçsüz görünüşlü durumu bırakarak kesin eylemlere geçmiştir. (A. Piganiol, s. 216-218; ve Ferrero, V. 249.)

Caesar'ın ölümüne yol açan işlerden biri de, Senato'yu kendi yetiştirmeleriyle doldurması (11), oradaki egemenliklerini elden kaçıran soyluların bunu bağışlamamalarıdır.

Augustus bunu da unutmamıştı. Oysa, iç savaşlar sırasında o da bu yolu tutmuştu. Dokuz yüz kişilik Senato'da, bu türlü devrim arkadaşlarıyla birlikte bulunan soylular; babalarını ya da akrabalarını öldürmüş olan bu "ne idüğü belirsizlere" karşı besledikleri tiksintiyi, Augustus'a yüklüyorlar; onu suçlu buluyorlardı. (Ferrero, V. 32-33.)

Eldeki Senato'yu bir anda değiştiremeyeceğini çok iyi bilen Augustus, bütün bu hesaplar, kaygılar ve korkularla, soyluları kendisine düşman olmaktan çıkarmaya uğraşmıştır.

Soylularla bu anlaşma yolunda Augustus'un gösterdiği çaba, şaşkınlıkla ve bir bakıma beğenmeyle anılmaya değer.

Brutus'un en candan dostu olan Messala Corvinos'u, Roma'da kendi yerine vali bırakması

bu çabalardan biridir. (İÖ 26.) Gerçi o, bu konumu altı gün sonra bıraktı; ama bu davranış, Cumhuriyetçi soyluların ruhunda uzun süre yankı yaptı.

Daha önce sözünü ettiğimiz Makedonya Valisi Marcus Primus ve Roma belediye üyelerinden Rufus olaylarını anımsayın. Orada Augustus, soylu tabakaya hoş görünmek için kötülükte, insanlık sınırını bile geçmiştir.

Yine soylularla anlaşabilmek için, seçimlerde bütün gücünü onlardan yana kullandı. Hele eyaletlerdeki, İtalya'daki geliri bol toprakları, maden ocaklarını onlara bırakması, ayaklanma sırasında bütünüyle iflas eden bu tabakayı yeniden canlandırdı. Böylece sürekli ve bol gelire kavuşan bu soylular, Augustus'a onun devrim yoldaşlarından da çok minnettar kaldı. Kendisine Senato'nun İÖ 23'te verdiği bütün eyaletlere karışmak hakkı, biraz da bu minnettarlıkların sonucudur!

Devlet adamı olabilmek hakkını bir "gelir" konusu yaparak zenginleşen soyluları, devletin sahibi tek tabaka durumuna getirmesi de, Augustus'un bu anlaşma anlayışına bir başka üzücü örnektir.

Augustus'un devlet adamlığının etkinlik kaynağı olan Senato'da yapmak istediği reform, soylu sınıfla anlaşma isteğinin, gereksinmesinin başka bir belirtisi; aynı zamanda bu meclisin dayanılmaz hiçliğinden duyduğu tiksintinin bir sonucu olmuştur.

Ne yazık ki bu iyileştirme girişiminde, amaçla araçlar arasında çok büyük bir çelişki vardır. Yapılan reformun uygulanması, daha üzücü olanaksızlıklara çarpmıştır.

Senatörlerin sayısını 300'e indirme tasarısı baltalanmış; 600'de karar kılmak zorunda kalmıştır. Yeni seçim ve 300 senatörlüğün kaldırılması için bulduğu nesnel seçim yöntemini, hatır ve gönül işinin araya girmesi yüzünden yürütememiş; sonuçta kendisinin kişisel olarak atadığı insanlar senatör olmuştur. Böylece mecliste iş başındaki senatörlerin yeni seçime gösterdiği engelleme yüzünden, demokratik denecek bir seçim yöntemi yerine kişisel adaylarının seçilmesi sonucuna varılmıştır.

Hele Senato'dan çıkarılanlar dolayısıyla kendisine suikast yapılacağı söylentilerinin yeniden başlaması, İÖ 19-18 yıllarını bir tür "terör dönemi" durumuna getirmiştir. Yani bir özgürlük dönemi olan eski Cumhuriyet'e dönülmek için yola çıkılmış; baskı ve tek elden yönetim bataklığına saplanılmıştır. Bu çelişkilerin nedeni, Augustus'un "Üçlü Meclis" (triumviralık) zamanında soylulara yaptığı kötülükleri onarma kaygısıdır. Bu kaygı yüzünden, devlet adamlığının en onurlu girişimleri olan bütün reformları çelişkiler içinde kalmış; kısa ömürlü olmuştur. Bu kaygı yüzünden, kendisini bağışlatmak için, bu soylu sınıfı (değer, yetenek ve ahlak gözetmeden) ülke işlerinin başına getirmesi, en parlak dönemini temelinden sakatlamıştır. Ne yazık ki, Roma soyluları, bu denli güzel olanaklara karşın, tümüyle ellerine geçen Senato gibi görkemli bir siyaset mekanizmasını yönetemediler. Tembellikleri, güçsüzlükleri, bilgisizlikleri yüzünden işler birkaç kişinin elinde birikti. Böylece Augustus'un ünlü yasaları, reformları, imparatorluğun kesin, amansız biçimlenmesine doğru sürüklenmeyi kolaylaştırmaktan başka şeye yaramadı. Roma'nın büyüklüğünü, birtakım uydurma tapınlar ve çelişkiler değil, onun özgür ve sivil kurumları yaratmıştı. İç savaşlar, bütün bu kurumları yıkmıştır. Augustus'un getirdiği yönetim, tembelliği, zevk ve kazanç düşkünlüğünü kışkırtan yöntemiyle, bu yıkılışı doğruladı ve onayladı. Dahası, özgürlükten, eşitlikten, adaletten, çalışmaktan başka bir yolla da, yani uşaklık ve baskı yoluyla da gönence, dinginliğe erişilebileceğini aşılması bile, yeter bir kötülüktü.

Bu yüzdendir ki, teklerin bencilliğini yenmek amacıyla yaptığı iyileştirmeler istenen sonucu vermemiş, halkın küçük bir bölümü, doğudan gelen gizli ve gizemli mezheplere (örneğin Mithra dinine...) girerek, bir bölümü de Hıristiyan olarak avunma yolunu tutmuştur. Augustus'un sanatta eskiye dönme ve eski soylular sınıfını yeniden kurma

yöntemi sökmemiştir. Ferrero'nun dediği gibi (s. 93), Roma devleti büyük ve sonu gelmez bir ahlaksızlığın içindeydi. Uygar ve siyasal görevseverliğin zerresi kalmamış olan böyle bir toplumda, herkesin zevk, lüks ve rahat için birbirini yediği bir anda, Augustus gibi bir ikiyüzlü, geçmiş acımasızlıkla, yasadırlıkla dopdolu bir adam değil, bir peygamber gerekliydi. Yoksa iş, lejyonlara, lıktörlere, pretoriyenlere kalırdı; öyle de oldu. Augustus öldüğü zaman bıraktığı şey; acımasızlığa, zora, çelişki içinde kalmış geleneklere dayanan bir asker yönetimiydi.

Bütün bu konulardan, Augustus Romasını bize yakından, büyüklüğü ve aşağılığıyla çizecek bu noktalardan, "Res gestae"de tek işaret yoktur. "Res gestae" asker, önder, imparator adayı bir Augustus'un (deyiş yerindeyse) giysilerinden, nişanlarından, dairesinden ve harcamalarından şöyle kabataslak söz eder; ama evinden, kendisinden, düşüncelerinden, yönetiminin insan yanından söz etmez. Bu bakımdan da çok eksiktir, yarımır.

Bu kısa sayılabilecek incelemeyle "Res gestae"nin bir takım eksik, sakat yanlarını göstermeye çalıştık. Dilimize çevrilmesini güzel bir tarih olayı saydığımız bu "dil anıtı"nın, Roma tarihi ve bu tarihte büyük bir yer tutan Augustus tarihi için nasıl bir dikkatle kullanılması gerektiğini belirtmek bir görevdi.

İncelememiz sırasında, şimdiye dek bu metne gösterilen sonsuz saygı ve körü körüne denecek bağıllık yerine, bugünün tarihçisine veremediği şeyleri işaret etmeye uğraştık. Hele bu yapıtı, Augustus'u tanımak için başlıca kaynak diye karşılayanları uyarmak istedik.

Kuşkusuzdur ki, "Res gestae" bize çok yarar sağlamaktadır. Örneğin, antik dünyanın bir yığın boy, kıta, yer, insan adlarını vererek, bilgimizi sağlam ve geniş bir temele dayamaktadır.

Kuşkusuzdur ki, Augustus'un tarihini yazanlar "Res gestae"den yararlanmışlar; dahası, ona dayanmışlardır. Suétone, Dion Cassius bunlar arasındadır. Özellikle Suétone'un, oyunlar dolayısıyla XXII. bölümden yararlandığı şimdi anlaşılıyor. (J. Gagé s. 119.) Sonra Augustus'un yerleştirme (iskân) politikası dolayısıyla XVI. bölümde toplamı belirtilen paradan yararlanıp yerleştirilenlerin sayısını; XV. bölümden yararlanarak Augustus'un yiyecek dağıtımına uygun olanları saptamak konusunda İÖ 22'de yaptığı reformu öğrenmek olanağı bulunmaktadır. Yine X. bölümde, "Pontifex Maximus" seçilmesi dolayısıyla Roma'ya gelen kalabalığın niteliğini belirten satırlar, Roma'nın o zamanki nüfus durumu konusunda bizi aydınlatan önemli bir kaynaktır.

Örnek olarak verdiğimiz bu pratik yararlarından başka, "Res gestae", ulusuna hesap veren ilk ve son Roma imparatorunu da bize tanıtır. Augustus'un bu hizmeti unutulamaz.

"Res gestae"nin Roma'yı ve onu elinde tutanların ruhsal durumunu gösterme bakımından yaptığı hizmet de pek büyüktür. Bize; sayısı kimi zaman 450.000'i geçen işsiz güçsüz insana ayaklanmalar ve önderi devirmemeleri için para ve yiyecek dağıtmaya, oyun oynatmaya, eyaletleri soyup Roma'yı ve Romalıyı donatmaya varıp dayanan, adına "Roma Cumhuriyeti ya da Roma imparatorluğu" denen bu garip çelişkiler yönetimini farkına varmadan en iyi duyuran, gösteren yapıt "Res gestae"dir.

"Res gestae"nin belki en büyük hizmeti ise, onu yazan Augustus'un, kendisi istesin ya da istemesin, iç dünyasını bütün çıplaklığıyla karşımıza çıkarmasıdır. Orada, kamuoyunu Partlarla savaş yerine başka savaşçılarla avutan; Caesar'ın mirasçısı olarak, politik girişimlerinde ilk dayanak gibi Caesar'ı almış, girişimlerine yasal dedirten bu akrabalığı gösterişli bir yolla benimseyen, Caesar'ın bütün işlerine doğrudur ve yasaya uygundur diyen, ama devlet adamlığında deneyim kazanınca babalığının soylular sınıfına ağır gelen

işlerine uymamak zorunda kalan Augustus'u açıkça görmekteyiz.

Yukarıda kısaca çizdiğimiz; fala inanan, talihe inanan, korkak, içinden pazarlıklı ama sofu denecek denli dindar olan Augustus'u, bu belge, ömrünün sonunda bile doğruyu söylemeyen adam olarak tanıtmaktadır. Öyleyse yaşadığı zaman daha çok hileci ve ikiyüzlü olan bu insanı, ömrünün sonunda bu türlü davrandıran neden, kuşkusuz, öldükten sonra kendisine, mezarına ve ailesine kötü davranılmasını önleme kaygısı olmuştur.

Denebilir ki, Augustus "Res gestae"yi kendisinin koyu bir Cumhuriyetçi, büyük bir halkçı olduğunu aşlamak için yazmıştır. Oysa "Res gestae"nin satırları arasından bize yankı veren ses; imparatorluğu kuran adamın, imparatorca sesidir. Roma'nın çelişkiler ve garipliklerle dopdolu o döneminde, şu sözde idealist Augustus'a, sözde cumhurbaşkanına bakın ki, Roma devletinden zengindir. O devletin hazinesi batma durumundadır ve kendisi, Roma "plebe"ine, Roma lejyonlarına, eyaletlerine kendi hazinesinden milyonlar tutan aylıklar verir; milyonlar tutan yardımlarda bulunur. Augustus'un dağıttığı paralar, bağışlar, bir devlet bütçesinin de kaldıramayacağı büyüklüktedir. Bundan anlaşılıyor ki, devletin ve döneminin gelirlerini, "tek elden yöneten" bir hükümdar olduğu savıyla eline geçirmiştir. Bu nedenle de "Res gestae"nin yalnızca tonu değil, içinde yazılı olanlar da Augustus'u, kendi "tek elden yöneten" hükümdarlığıyla karşımıza çıkarır. Her seferinde, bir devlet kurmaya yetecek kadar harcamayla büyük oyunlar düzenletir; kanallar kazdırır, yapay göller üstünde gemilerle savaş oyunları yaptırır. Dünyanın dört köşesinden getirttiği (İtalya'nın o zamana değin tanımadığı) vahşi hayvanlardan ordular kurar ve bunların avını, gene ordular denli büyük kitlelere yaptırır. Bütün bunlar, "Res gestae"de ancak bir hükümdara, bir imparatora yakışacak korkusuzlukla, doğallıkla insanlığın yüzüne karşı övünç nedeni olarak fırlatılmaktadır. Daha erginliğe ulaşmamış oğulluklarını devlet adamı rütbesiyle devlet işlerine karıştırmayı, kendi yerine ilkin Drusus'u, sonra Agrippa'yı, bunların ölümüyle de Tiberius'u bir tür "veliaht" gibi tanıtmayı.. "Res gestae"de açığa vurulmamaya çalışılan, ama saptanan şeylerdir. Çağdaş dilbilimcilerin "Res gestae"nin Latince metninde, kimi değişiklikleri saptamaları haksız olmasa gerektir; çünkü Augustus, bu "övünme"ye girecek ve girmeyecek olan işlerini (usta bir oyuncu gibi) hesaplaya hesaplaya yazmış, silmiş, yeniden yazmış görünmektedir. Bunları yansıtmaya bakımından "Res gestae"nin büyük hizmetleri yadsınamaz. Ancak bu hizmeti görebilmesi için bile, bu belgeyi okuyanların (o dönemin öteki belgelerini dikkatle gözden geçirmiş olan) çağdaş bilim tarafından uyanık tutulması gerekmektedir. Bu yüzden, "Res gestae" çevirisini Türkiye aydınlarına sunarken, bugüne dek gösterilen putperestçe ilgiden ayrı, doğal bir görüşle ele almak; ondan, kendisinde bulunmayan, veremeyeceği şeyleri istemedi, içindekileri incelemek yerindedir inancına vardım.

Remzi Oğuz Arık

10.IV.1949